RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1919. Första kammaren. Nr 33.

Lördagen den 3 maj, e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 8 e. m.

Justerades protokollsutdrag för det på förmiddagen hållna sammanträdet.

Lagförslag rörande tiden för idkande av handel m. m.

Föredrogs ånyo andra särskilda utskottets utlåtande nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om begränsning av tiden för idkande av handel och viss annan rörelse, ävensom en i ämnet väckt motion.

Genom en den 21 februari 1919 dagtecknad, till andra särskilda utskottet hänvisad proposition, nr 143, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om begränsning av tiden för idkande av handel och viss annan rörelse.

I samband med denna proposition hade utskottet förehaft till behandling en inom första kammaren av herr *Söderberg* väckt motion, nr 159, vari hemställts, att riksdagen måtte besluta vidtaga följande förändringar i vad som föreslagits i Kungl. Maj:ts proposition nr 143:

att rakstuga och herrfrisérsalong skulle å söckendag ej hållas öppen för allmänheten å tid före kl. 8 förmiddagen eller efter kl. 7 eftermiddagen,

att den enligt 3 § kommunerna medgivna rätt att utsträcka tiden för rakstugors och herrfrisérsalongers öppethållande utöver vad i 2 § tredje stycket medgåves, skulle ur lagen utgå,

att bestämmelse infördes i lagen, som likställde rakstuga och herrfrisérsalong inom hotell, sanatorier, offentliga anstalter samt likande inrättningar med rakstuga och herrfrisérsalong, upplåten för allmänheten.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande på åberopade grunder hemställt,

A) att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande förslag icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick an-

Lagförslag rörande tiden för idkande av handel m. m. (Forts.)

tagas, för sin del måtte antaga en i utlåtandet införd lag om begränsning av tiden för idkande av handel och viss annan rörelse;

B) att herr Söderbergs motion nr 159 måtte anses besvarad genom vad utskottet under A) hemställt.

I fråga om sättet för utlåtandets föredragning yttrade

Herr Söderberg: Herr talman! Beträffande behandlingssättet hemställes, *att* lagförslaget föredrages paragrafvis med ingress, rubrik och utskottets hemställanden sist;

att vid behandlingen av första paragrafen diskussionen må omfatta betänkandet i dess helhet;

att lagtexten ej må behöva uppläsas i vidare mån än sådant av någon kammarens ledamot begäres;

samt *att* för den händelse lagförslaget skulle komma att i en eller annan del till utskottet återremitteras, utskottet lämnas öppen rätt att vid ärendets förnyade behandling i avseende å de delar, som blivit med eller utan ändring godkända, föreslå sådana jämkningar, som av ifrågasatta ändringar i återförvisade delar kunna föranledas.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Utskottets lagförslag.

1 §.

Denna paragraf lydde:

(i Kungl. Maj:ts förslag:)	*(i utskottets förslag:)*
Handelsbod må å söckendag ej hållas öppen för allmänheten å förmiddagen före klockan 8 och å eftermiddagen efter klockan 7 eller, under tiden från och med den 10 till och med den 23 december, ber, efter klockan 8.	
Bod, där handel idkas med *mejeriprodukter, ägg, margarin eller bageri- och konditorivaror, må dock för försäljning enbart av dylika varor* öppnas en timme tidigare och hållas öppen en timme längre än nyss är sagt.	Bod, där handel idkas med *mjölk, må för försäljning därav ävensom av mejeriprodukter, ägg, margarin, bageri- och konditortvaror,* öppnas en timme tidigare och hållas öppen en timme längre än nyss är sagt.

Rakstuga, frisérsalong eller varmbadinrättning må å söckendag ej hållas öppen för allmänheten å tid före klockan 8 förmiddagen eller efter klockan 8 eftermiddagen.

Reservationer hade avgivits av:

1:o) herrar *Pettersson* i Södertälje, *Söderberg, Ödlund, Lind-*

qvist i Kosta, *Holmström* och *Hagman* i Stockholm, vilka hemställt, att 1 § måtte erhålla följande lydelse:

Lagförslag rörande tiden för idkande av handel m. m. (Forts.)

Handelsbod = (utskottets förslag) — — — — — klockan 8.
Bod, där = (utskottets förslag) — — — — — nyss är sagt.

Varmbadinrättning må å söckendag ej hållas öppen för allmänheten å tid före klockan 8 förmiddagen eller efter klockan 8 eftermiddagen.

Rakstuga och frisérsalong må å söckendag ej hållas öppen för allmänheten å tid före klockan 8 förmiddagen eller efter klockan 7 eftermiddagen, med undantag av lördagar, då tiden för öppethållandet må utsträckas till klockan 8 eftermiddagen.

2:o) herr *Lindman*, som anfört:

»Under åberopande av de skäl, som anförts i Kungl. Maj:ts proposition, och då det med hänsyn till den konsumerande allmänhetens intressen — särskilt mångenstädes å landsbygden — icke synes lämpligt att vidtaga den av utskottet föreslagna inskränkningen beträffande handeln med de i 1 § andra stycket omförmälda livsmedel, hemställer jag, att 1 § i lagförslaget måtte antagas i överensstämmelse med vad av Kungl. Maj:t i förevarande proposition föreslagit.»

3:o) herr *Forssman*, vilken likväl ej antytt sin mening.

Herr statsrådet Schotte: Herr talman mina herrar! Vid framläggande av förevarande lagstiftning har Kungl. Maj:t ansett sig böra iakttaga den allra största försiktighet, och hänsyn har tagits både till, att förhållandena i nu förevarande avseende gestalta sig olika på olika orter och till att konsumenternas intressen med avseende å butiks öppenhållande vinna skäligt beaktande. Det är icke någon egentlig arbetstidsfråga det här är fråga om och icke heller någon arbetarskyddsfråga utan en lagstiftning, varigenom man på lämpligaste sätt sökt vinna vissa för landet i stort sett passande genomsnittstider, som i själva verket äro maximitider och vilka sedermera i vissa fall genom de kommunala myndigheternas beslut kunna utsträckas eller inskränkas. Det är därför också uppenbart, att vederbörande parter, till exempel vid arbetsavtal, ha tillfälle att genom avtalet göra olika inskränkningar i de tider, som föreskrivits, och att ingen kan åberopa de i lagen föreskrivna tiderna eller taga dem som intäkt för avvisande av framställningar om överenskommelser i ovannämnt syfte i det ena eller det andra yrket.

Efter dessa allmänna uttalanden, som torde vara uppenbara för en och var, som satt sig in i frågan om dylik lagstiftning, skall jag yttra ett par ord om andra momentet i förevarande paragraf, enär där en del ändringar gjorts i Kungl. Maj:ts förslag.

Jag vill då från början säga, att de gjorda ändringarna icke synas mig vara synnerligen betydande och att vilketdera förslaget kammaren än ansluter sig till, Kungl. Maj:ts eller utskottets för-

Lagförslag rörande tiden för idkande av handel m. m. (Forts.)

slag, förhållandena torde bli något så när riktigt och väl avvägda. Emellertid tror jag för min del, att Kungl. Maj:ts förslag i förevarande avseende är att föredraga. Man har därvid tagit särskild hänsyn till att förhållandena i olika delar av landet, särskilt i Norrland, äro sådana, att i matvaruaffärer d. v. s. här är det närmast fråga om affärer där mejeriprodukter, margarin samt bageri- och konditorivaror saluhållas — icke alltid försäljas dylika varor i samband med mjölk, utan mjölkförsäljningen försiggår i allmänhet på landsbygden på annat sätt än i städerna, Jag tror, att de skäl, utskottet här anfört till stöd för sin ändring, icke heller äro av någon större räckvidd. Utskottet åberopar t. ex., att då »till konditorivaror jämväl torde vara att hänföra karameller, som ju hållas till salu i så gott som alla speceributiker, skulle genom den i propositionen föreslagna avfattningen av ifrågavarande bestämmelse ett större antal butiker på grund av densamma komma att erhålla rättighet att öppna en timme tidigare och stänga en timme senare än som kan anses behövligt». Det är ju emellertid så, att förslaget stadgar att försäljning allenast får äga rum av de i författningen uppräknade varorna, och att sålunda speceributikerna i detta fall, om de vilja hålla öppet, icke kunna sälja annat än karameller, och jag tror för min del icke, att någon speceriaffär hålles öppen allenast för försäljning av karameller. Genom att kammaren biträdde Kungl. Maj:ts förslag i detta avseende, som redan är bifallet av andra kammaren, sluppe man också en sammanjämkning, den där förefaller mig vara ganska vansklig helst som i själva verket de bägge förslagen ganska litet skilja sig från varandra.

I avseende på sista momentet föreligger en reservation, däri yrkas, att stängningen av rakstugor på aftonen skulle bestämmas till klockan 7 e. m. med undantag för lördagar. Denna reservation är också av mindre betydelse enligt min uppfattning. Jag har visserligen för min del intet att invända, om reservationen i detta avseende bifalles, men jag tror även, det här knappast är skäl, att kammaren frånträder Kungl. Maj:ts förslag, då andra kammaren redan bifallit detsamma. Det är ju också så, att man ansett sig böra taga någon hänsyn till det förhållandet att en del av den personal, som är anställd i butiker, bör få tillfälle att begagna sig av rakstugor och frisérsalonger efter den allmänna stängningstiden för butiker. Butikspersonalen skulle nu få tillfälle att mellan kl. 7 och 8 besöka dylika inrättningar. Då, såsom jag nämnt, andra kammaren redan bifallit förslaget i denna del, tror jag också, att första kammaren skall vara villig att biträda Kungl. Maj:ts förslag, ehuru jag kan medgiva att även jag finner, att goda skäl också anförts för att sätta stängningstiden för rakstugorna till kl. 7 e. m. om vardagarna.

Emellertid vill jag framhålla, vad jag erinrade om redan i inledningsorden, att denna utsträckning av tiden för rakstugornas öppethållande, icke kan tagas till intäkt för att genom några slags

påtryckningsåtgärder från arbetsgivares sida få arbetarna att förplikta sig att förrätta sitt arbete ända till kl. 8 e. m.

Jag vågar således hemställa, huruvida icke kammaren skulle finna skäl bifalla Kungl. Maj:ts förslag i § 1 oförändrat.

Herr Forssman: Beträffande föreliggande betänkande och den ändring, som utskottet företagit i § 1 mom. 2 har herr statsrådet och chefen för civildepartementet fullständigt redogjort för därmed sammanhängande förhållanden, och därför skall jag icke ingå på desamma. Jag ansluter mig helt till vad herr statsrådet i denna sak yttrade. I anledning därav skall jag, herr greve och talman, anhålla att få yrka avslag å utskottets hemställan i detta moment och bifall till den av herr Lindman i denna del vid betänkandet fogade reservationen.

Herr Söderberg: Herr talman! Det har ju redan sagts, att skillnaden mellan utskottets och Kungl. Maj:ts förslag i § 1 mom. 2 icke är så väsentlig, men önskvärt vore, att kammaren i alla fall toge utskottets förslag. Vi voro ganska ense i utskottet om att detta nog vore att föredraga framför Kungl. Maj:ts förslag.

Men jag tänkte egentligen att säga några ord om min motion och reservation. Dess öde är ju visserligen beseglat — det vet jag allför väl — ty den har fallit inom andra kammaren, och att jag skulle ha någon utsikt att få den igenom här i denna kammare är ju uteslutet, men jag kan ju få säga några ord i alla fall. Det hade varit mycket önskvärt, om civilministern upptagit stängningstiden för denna grupp av arbetare i lagförslaget på sätt jag motionerat om. Det är ju alltid känt, att om man har aldrig så goda skäl, och den sak kan vara acceptabel, som man för fram, så är det uppenbart att en enskild motionär kommer i regel icke långt. Det är svårt att rå på ett utskott och svårt att rå på Kungl. Maj:t och svårt att rå på socialstyrelsen, det känner man ju till. Men jag tyckte, att saken var så riktig, att jag icke kunde underlåta att bära fram den. Hade det i regeringspropositionen sagts att dessa affärer, rakstugorna, skulle stänga kl. 7 e. m. under veckans 5 dagar och kl. 8 på lördagen som jag slutligen reserverat mig för, så tror jag, att saken icke hade väckt någon opposition, och man hade antagit förslaget. Men då det icke sagts i Kungl. Maj:ts proposition, tror man icke, att en motionär har rätt, och då går man förbi det. Jag tyckte mig hava en god bevisföring i denna sak, då jag anförde den inlaga från arbetare i facket, som ställts till Kungl. Maj:t, då de fått kännedom om utlåtandet från socialstyrelsen. Det är nu konstaterat, att socialstyrelsen alldeles givet byggt på en något för gammal undersökning. Sedan den blev verkställd, hava förhållandena ändrat sig, och det har visat sig goda skäl för de krav, arbetarna fört fram. De hava nu med mycket få undantag 7-stängning genomförd i de största städerna. Göteborg utgör visserligen ett undantag, men det är en tidsfråga då man kommer att få den genomförd även. Och beträffande i synnerhet arbets-

Lagförslag rörande tiden för idkande av handel m. m. (Forts.)

tiden inom den branschen, så hava dessa arbetare ställt utomordentligt stora förväntningar och förhoppningar på att man i fortsättningen icke skulle överlämna mellanhavandena mellan dem och deras arbetsgivare om arbetstiden till någon överenskommelse och göra några undantag från en blivande lag utan hoppats, att lagen skulle bliva sådan, att den kunde tillfredsställa bägge parterna och att arbetstidsförhållandena, som skulle följa affärernas öppethållande därmed också skulle vara definitivt ordnade. Så blir det icke nu. Det skall fortfarande ligga kvar såsom ett tvistefrö, att de skola kunna hava öppet kortare tid än lagen stadgar. Jag skulle mycket gärna vilja hoppas, att statsrådet hade rätt i den uppfattningen, att arbetsgivarna i branschen icke skola komma att göra några påståenden och med lagen i hand använda den såsom ett slags påtryckningsmedel på arbetarna för att tvinga dem att vara kvar i affärerna till kl. 8, men härom kan jag tyvärr icke alls känna mig övertygad på grund av de erfarenheter, dessa arbetare gjort, och vilka äro ganska hårda och bittra. Att den av mig förordade stängningen skulle gå för sig, är alldeles givet. I en så stor stad som Stockkolm, den största staden i landet, har allmänheten vant sig härvid sedan striden i fjol, då parterna kommo överens om att stänga kl. 7 e. m. med undantag för lördagar, och man hör ingen klagan från allmänheten häröver. Således kan jag icke annat än beklaga, att frågan för denna grupp av arbetare fått den utgång, som den fått. Bägge parterna äro ense om det. De ha en kommitté för förhandlingar om avtal rörande arbetslöner och arbetstid, och denna kommitté är ense om 7-stängningen. Den vände sig till utskottet och har uppvaktat utskottets ordförande och andra ledamöter under framhållande av arbetsgivarnas och biträdenas gemensamma önskan att lagen skulle bliva sådan, att man fem dagar i veckan finge stänga kl. 7 och på lördagen kl. 8 eller alltså vad jag reserverat mig för till sist, då det kom fram ett förslag, som man trodde skulle gå igenom.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till min reservation, som jag tror är en riktig reservation. Jag vill blott tillägga ett par ord. Skall regleringen av arbetstiden för arbetarna i landet börja så, att de grupper, som väntat länge och trott, att förhållandena skulle bli tillfredsställande ordnade för deras del, känna sig gäckade och bedragna på resultatet därav, så ter sig den arbetstidslagstiftningen icke särdeles förväntansfull.

Herr von Sydow: Herr greve och talman, mina herrar! I fråga om mom. 2 i § 1 av förevarande lagförslag har herr statsrådet och chefen för kungl. civildepartementet uttalat sig för bifall till Kungl. Maj:ts förslag, och herr Forssman hade ett yrkande i samma riktning. Jag ber att få säga, att det nog kan synas, såsom herr statsrådet yttrade, att skillnaden icke är alltför betydlig mellan dessa båda förslag. Den ligger däri, att enligt Kungl. Maj:ts förslag har man rätt att hålla varje butik öppen en timme tidigare på morgonen och en timme senare på kvällen, där-

Lagförslag rörande tiden för idkande av handel m. m. (Forts.)

est i densamma idkas handel med mejeriprodukter, ägg, margarin eller bageri- och konditorivaror, medan man enligt utskottets förslag har sådan rätt endast i butiker, där handel idkas med mjölk. Inom utskottet utgick man från, att man såvitt möjligt är bör åstadkomma en lagstiftning som är likformig och icke gynnar några butiksinnehavare på bekostnad av andra, och man ansåg, att det undantag, som gjorts för dem, vilka idkade handel med vissa livsmedel var för vidsträckt, enär det skulle kunna hända, att en handlande, som ville ha butiken öppen, skaffade sig litet karameller och sålde dem i butiken endast för att hålla den öppen en timme längre. Nu är det riktigt, såsom herr statsrådet yttrade, att i ett sådant fall han icke hade rätt att sälja andra varor i denna butik än här uppräknade livsmedel, men man befarade i utskottet att det skulle bli svårt att kontrollera att handel icke ägde rum med andra än lovgivna varor och att därigenom smyghandel skulle uppmuntras. Ur sådana synpunkter ansåg man lämpligt att begränsa undantagsförmånen allenast till mjölkhandeln, enär handeln med mjölk icke förenas med försäljning av andra varor, åtminstone icke i städerna. Detta yrkande vann bifall inom utskottet, och vi trodde i själva verket, att det vunnit enhälligt bifall, men det befanns sedermera att två reservationer avgåvos. För min del tror jag i olikhet med herr statsrådet, att det är klokast att gå den väg utskottet föreslagit. Jag tror icke, såsom herr statsrådet, att det kommer att möta svårighet att åstadkomma en sammanjämkning, om kamrarna stanna i olika beslut. Jag tror, att sammanjämkningen är ganska klar, och att man med den kan komma till det lyckligaste resultatet i frågan. Man skulle kunna begränsa förmånen till bodar där man får sälja mjölk och bröd, och slippa att privilegiera handeln med karameller och sådana saker. Ur sådana synpunkter ber jag herr greve och talman att få yrka bifall till utskottets förslag.

Jag skall säga några ord om herr Söderbergs motion, eftersom herr Söderberg själv yrkat bifall till densamma. Man ansåg i utskottet i likhet med Kungl. Maj:t, att då butikerna i regel måste stängas kl. 7 e. m., borde av hänsyn till den stora personal, som är sysselsatt i dessa, rakstugorna få hållas öppna något längre, så att butikspersonalen kunde begagna sig av dem, i fall de ville. Jag kan icke finna att herr Söderberg anfört något skäl, varför man skulle fastställa en tidigare stängningstid. Det må vara riktigt, såsom herr Söderberg yttrade, att en framställning i sådant hänseende gjorts från frisörer och frisörbiträden i Stockholm, men det är icke lämpligt att stifta en lag för hela landet med hänsyn till en enstaka opinionsyttring från Stockholm.

Jag ber alltså att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr von Koch: Då jag kommer att yrka bifall till utskottets förslag i mom. 2, som här varit föremål för debatt, skall jag be att få angiva skälen härför. Jag hade önskat, att undantag från den i 1 mom. angivna tiden för öppethållande icke hade be-

Lagförslag rörande tiden för idkande av handel m. m. (Forts.)

hövt förekomma, men jag fann vid närmare undersökning nödvändigt, särskilt för städernas vidkommande, att det ordnades så, att *mjölk* kunde få säljas något tidigare och något senare på dagen än handelsbodarna i övrigt finge hålla öppet. Det var således huvudsakligen ett stadsintresse, det här gällde att reglera. Närmast låg då till hands att begränsa rätten att hålla öppet tidigare och senare allenast till städerna, men detta ansågs i utskottet ur åtskilliga synpunkter mindre lämpligt, och då stannade man, efter åtskilligt funderande, vid att föreslå, att endast de affärer, som sälja mjölk, skulle få denna företrädesrätt, och på så sätt trodde vi oss ha kommit till en lycklig lösning av frågan. Min uppfattning är också, att om man försöker lösa saken på det sättet, kommer man att förhindra en del överträdelser mot gällande lag, som annars ovillkorligen skulle förekomma, och jag håller därför före, att det skulle vara lyckligt, om paragrafen antoges på sätt utskottet föreslagit. Naturligtvis är denna fråga icke av någon genomgripande betydelse, men jag tror dock, att den kommer att spela en viss roll, och jag yrkar därför bifall till utskottets förslag i denna punkt.

Vad sedan beträffar herr Söderbergs motion, tror jag att man måste medge, att den fråga, han där behandlar, icke är av någon så stor vikt. Det är tydligt, att vederbörande arbetsgivare och arbetare genom avtal i ganska stor utsträckning bestämma tiderna för öppethållande av dessa affärer och att därför tiden väl ofta kommer att bestämmas i enlighet med motionärens förslag. Men i departementschefens yttrande förekommer den tanken, att, om man hölle rakstugorna öppna en timme senare än övriga handelsaffärer, man därigenom skulle göra det möjligt för biträden i dessa handelsaffärer att kunna använda sig av rakstugorna, och jag tror det är en synpunkt, som dock har någon betydelse. Det är även så, att förhållandena äro rätt växlande på olika platser, och om man följer Kungl. Maj:ts förslag i denna punkt, så ger man i alla fall de olika platserna tillfälle att ordna sig efter lokala förhållanden, vilket även, enligt min uppfattning, är riktigt.

Jag har därför icke kunnat ansluta mig till herr Söderbergs motion, utan yrkar även i denna punkt bifall till utskottets hemställan.

Friherre Hermelin: Det är svårt att förstå den bättre lydelse, som utskottets förslag skulle hava framför Kungl. Maj:ts. Det är möjligt, att det passar utmärkt bra för städer och stadsliknande samhällen, men jag tror knappast, att det passar för landet.

Meningen är, efter vad jag kunnat förstå av herr von Sydows yttrande, att med sådana bodar här egentligen avses mjölkbodar. Förutsättningen vore att man i boden skulle sälja mjölk, men sådana bodar förekomma rätt så sällan på landsbygden. Där kan det förekomma bodar, där de sälja bakverk, ägg, margarin och sådant, men mjölken distribueras på landsbygden vanligtvis

direkt ifrån producenterna till konsumenterna eller eljest säljes den vid mejerierna, och jag tror icke, att mejerierna äro upplagda att även förse bygden med bröd, ägg och dylikt, utan det blir nog så på landsbygden, att förutnämnda bodar fortfarande komma att sälja de sistnämna varorna, och för att de skola hållas öppna är det nödvändigt, att de skulle hava mjölkskylt. Jag tror icke detta kan vara lämpligt och därför anser jag, att den av Kungl. Maj:t gjorda formuleringen är vida bättre. Dessutom vågar jag påstå, att utskottets formulering av denna paragraf icke står i full överensstämmelse med den formulering, som sedan kommer i 2 §, vilken jag anser mera tydligt hänför sig till Kungl. Maj:ts förslag, ty i 2 § står att »för försäljning enbart av sådana livsmedel, som i 1 § angivas, ävensom av färsk frukt eller levande blommor må dock bod å sön- eller helgdag hållas öppen» etc. Där finnes icke kombinationen, att det skall vara mjölkbod, såvitt jag kan läsa innantill, utan förutsättningen är, att om det säljes någon av dessa artiklar enbart, så kunna bodarna, vilken som helst, hållas öppna.

Lagförslag rörande tiden för idkande av handel m. m. (Forts.)

Jag ber, herr greve och talman, få yrka bifall till det av Kungl. Maj:t framställda förslaget, detta i överensstämmalse med herr Lindmans reservation.

Herr Söderberg: Herr talman! Jag vill endast säga att yrkandet i utskottet på momentets förändring kom förnämligast och starkast från lantmannahåll, därför att de ansågo att den formulering, som gjorts i propositionen, var mycket otillfredsställande just ur mjölkhandelns synpunkt, vid stationer och sådana platser, till vilka man kör mjölken från gårdarna. Man ansåg det skulle vara bättre att få en formulering, som satte mjölken till utgångspunkt för den längre utsträckta tiden än att som Kungl. Maj:ts förslag definiera stycket ifråga. Jag tror nog att det icke har så värst stor betydelse, och att jag icke var så synnerligen förtjust i förändringen, det säger jag uppriktigt, och jag tror att Kungl. Maj:ts förslag nog hade passat bättre för städerna, men då utgångspunkten för Kungl. Maj:ts förslag varit att göra detta undantag för mjölken, som är den mest ömtåliga varan, den som är i behov an snabb distribution, så trodde man sig klargöra detta bättre, om man utgick ifrån mjölkförsäljningen såsom den bestämmande.

Herr von Sydow: I anledning av friherre Hermelins yttrande ber jag få säga, att man inom utskottet ansåg det möjligt, att det finnes delar av landsbygden, där det skulle kunna föreligga behov av att hava även andra livsmedelsbodar än mjölkbodar öppna något tidigare på morgnarna. Men då litade man till den bestämmelse, som finnes i en senare paragraf, och enligt vilken de kommunala myndigheterna kunna medgiva att butikerna öppnas tidigare och hållas öppna längre än som i regel fastställts. I alla fall tror jag, att, ifall kammaren följer utskottets förslag, och en sammanjämkning kommer till stånd det därvid blir möjligt

Lagförslag rörande tiden för idkande av handel m. m. (Forts.)

att taga hänsyn till åtminstone vissa av de synpunkter, som friherre Hermelin förfäktade.

Däremot kan jag icke säga, att det, såsom friherre Hermelin anförde, skulle finnas motsägelser mellan § 1 och § 2, såsom utskottet föreslagit desamma. I § 2 talas om livsmedel, som i § 1 angivas, och det är klart att därmed menas icke allenast mjölk utan även de övriga uppräknade livsmedlen.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på nu föredragna paragraf framkommit följande yrkanden: 1:o) att densamma skulle godkännas; 2:o) att motsvarande paragraf av Kungl. Maj:ts lagförslag i ämnet skulle godkännas; samt 3:o) att paragrafen skulle antagas med den lydelse, som förordats i den av herr Pettersson i Södertälje m. fl. vid paragrafen avgivna reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden samt förklarade sig anse propositionen på paragrafens godkännande enligt utskottets förslag vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav och sedan till kontraproposition därvid antagits godkännande av Kungl. Maj:ts förslag i motsvarande del, uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 1 § av andra särskilda utskottets i utlåtande nr 1 framställda förslag till lag om begränsning av tiden för idkande av handel och viss annan rörelse, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes motsvarande paragraf av Kungl. Maj:ts lagförslag i ämnet.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 34;
Nej — 45.

2 §.

Godkändes.

3 §.

Denna paragraf hade följande lydelse:

Lagförslag rörande tiden för idkande av handel m. m.

Forts.

I den mån sådant påkallas av särskilt förhållande inom viss kommun, må, efter vad nedan sägs, tiden för öppethållande bestämmas annorlunda än i 1 och 2 §§ är stadgat.

Beträffande söckendag må nämnda tid utsträckas för stad eller köping med högst en timme på morgonen och en timme på aftonen och för annan kommun med högst två timmar på morgonen och två timmar på aftonen. Jämväl må öppethållande inskränkas med högst fyra timmar.

Såvitt angår sön- eller helgdag må öppethållande kunna inskränkas eller förbjudas ävensom medgivande lämnas dels till försäljning, varom i 2 § andra stycket sägs, under högst två timmar å tid efter klockan 1 eftermiddagen, dels ock till öppethållandet, därest detta icke jämlikt 2 § sista stycket eljest är medgivet, av rakstuga eller frisérsalong under högst två timmar samt av varmbadinrättning under högsta fyra timmar, dock ej under högmässogudstjänst.

I avgiven reservation hade herrar *Söderberg*, *Ödlund* och *Hagman* i Stockholm hemställt, att 3 § måtte erhålla följande lydelse:

I den mån — — — — — — — — — — — — — är stadgat.

Beträffande — — — — — — — — — — högst fyra timmar.

Såvitt angår sön- eller helgdag må öppethållande kunna inskränkas eller förbjudas ävensom medgivande lämnas dels till försäljning, varom i 2 § andra stycket sägs, under högst två timmar å tid efter klockan 1 eftermiddagen.

Herr Söderberg: Ja, herr talman, jag skall taga mig friheten säga några ord även om min andra reservation här.

I min motion framhåller jag, att den rätt, som ifrågavarande paragrafs sista del ger de kommunala myndigheterna och som går ut över vad som i § 2 stadgas angående dessa affärers öppethållande på söndagarna, i sig bär en fara att det stora värde, som denna arbetargrupp fäster vid söndagsledigheten, icke blir fullständigt beaktad genom stadgandet i § 2, då därtill lägges stadgandet i denna paragraf. Enligt lagen blir det ju tillåtet att hava affärerna öppna viss tid, då det är två helgdagar å rad, under den andra helgdagen. Nå, detta finna arbetarna sig i. Men enligt denna paragraf skola de kommunala myndigheterna kunna utsträcka denna rätt ytterligare, till och med utöver vad som nu är gällande genom fria kollektivavtal, ty genom kommunala beslut skulle de kunna åläggas att arbeta kanske varje söndag. Detta stadgande finner jag i högsta grad otillfredsställande. Nu sade man mig i utskottet, då jag anförde Stockholm som exempel, att man näppeligen skulle kunna tänka sig, att Stockholms stadsfullmäktige skulle kunna bifalla något sådant med sin nuvarande sammansättning. Det kan jag dock icke helt lita till Stadsfullmäktigemajoriteten kan förändras. Därför att en sådan sammansättning är tillfinnandes nu, skall man dock icke riskera något vid ett annat tillfälle, utan jag har funnit det mycket

Lagförslag rörande tiden för idkande av handel m. m. (Forts.)

säkrare om lagen icke innehåller detta medgivande åt kommunerna, och att sålunda arbetarna skulle vara tillförsäkrade en ograverad söndagsledighet. De hava strävat efter denna och de hava haft den i många år i stor utsträckning förverkligad. I Stockholm hava de exempelvis genom avtal tillförsäkrats rätt att ha stängt om söndagarna under tre månader på sommaren, men den rätten skulle kunna elimineras bort genom ett kommunalt beslut, och en sådan lag vill jag icke vara med om. Detta är anledningen till min motion och min reservation.

Jag ber, herr talman, med dessa utgångspunkter få yrka bifall till min vid betänkandet fogade reservation.

Herr von Sydow: En särskild förtjänst i Kungl. Maj:ts förslag är enligt mitt förmenande, att det givits en sådan smidighet att det kan anpassas efter de särskilda förhållanden som kunna förekomma inom de olika landsdelarna. Nu har herr Söderberg yttrat, att den rätt, som de kommunala myndigheterna hava att utsträcka tiden för öppethållande av dessa affärer måtte borttagas. För min del finner jag det vara olämpligt att göra en sådan inskränkning i kommunernas rätt att därvid minska lagens anpassningsförmåga. Det har upplysts att det finnes vissa affärer, särskilt badinrättningar å landsorten och i småstäder, dit kunderna företrädesvis komma om söndagarna och där personalen har sin egentliga förtjänst på drickspengar just under dessa dagar. Jag tror, att man skulle handla emot denna personals intressen genom att godkänna vad herr Söderberg föreslagit, och jag ber få yrka bifall till utskottets förslag, vilket i detta fall är detsamma som Kungl. Maj:ts.

Efter det överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt de yrkanden, som förekommit beträffande nu ifrågavarande paragraf, propositioner, först på paragrafens godkännande samt vidare på antagande av det förslag till paragrafens lydelse, som innefattades i den av herr Söderberg m. fl. vid detta lagrum avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Övriga delar av utskottets lagförslag.

Godkändes.

Utskottets i utlåtandet gjorda hemställanden.

Förklarades besvarade genom kammarens föregående beslut.

Vid anyo skedd föredragning av andra särskilda utskottets utlåtande nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 7 kap. 3 § strafflagen, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 8, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande åt skoldistrikt av rätt till statsbidrag för folkskoleväsendets allmänna driftkostnader m. m.

Ang. statsbidrag för folkskoleväsendets allmänna driftkostnader.

Med föranledande av en inom andra kammaren av herr *Moberger* m. fl. avgiven motion, nr 4, hade nämnda kammare på hemställan av sitt första tillfälliga utskott för sin del beslutit, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes i samband med den utredning angående ett tidsenligt ordnande av folkskoleväsendet, som ingångsatts, även låta utreda, huruvida och under vilka förutsättningar skoldistrikt skulle kunna erhålla rätt till statsbidrag för såväl folkskoleväsendets allmänna driftkostnader som ock till skolhusbyggnader, samt för riksdagen snarast möjligt framlägga de förslag, vartill en sådan utredning kunde föranleda.

Detta beslut hade delgivits första kammaren, som hänvisat ärendet till sitt första tillfälliga utskott, vilket i nu föredragna utlåtande på angivna skäl hemställt, att första kammaren icke måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Vid utlåtandet fanns fogad en reservation av herrar *Petterson*, *Gullberg* och *Dalberg*, vilka ansett, att utskottet bort föreslå första kammaren att biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Herr Gullberg: Herr greve och talman! Vid förevarande utlåtande har jag jämte herr Petterson i Smålandsstenar och herr Dalberg bifogat en reservation, i vilken vi föreslå, att första kammaren bör biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut. Jag vill med några ord motivera denna vår ståndpunkt.

År 1917 beslöt riksdagen att skriva till Konungen med begäran, att det skulle bliva en utredning i vad mån och på vad sätt ändringar och tillägg i gällande skolförfattningar eller åtgärder annorledes böra vidtagas för att nå vissa utvidgningar och mål, som motionsvis voro framburna av herr Kristensson i andra kammaren. Den utredning, som riksdagen då i skrivelse begärde, har av Kungl. Maj:t satts i gång. Det var dock något, som endast förekom i motiveringarna till de beslut, som då fattades, och det var rörande den ekonomiska frågan. Det framhölls både i andra kammarens och första kammarens utskottsutlåtanden att understöd från statens sida för bestridande av de utgifter, som denna utvidgning kunde föra med sig borde förekomma. Nu har vid årets riksdag herr Moberger m. fl. i andra kammaren väckt motion, i vilken de hemställa, att driftkostnaderna för folkskolorna borde i större omfattning läggas på staten.

Då denna motion antogs av andra kammaren och kom över till oss här, så hade vi i utskottet att granska vad skolöverstyrelsen hade sagt till andra kammarens utskott om denna sak. Överstyrelsen ansåg, att den ekonomiska frågan givet kommer upp

Ang. statsbidrag för folkskoleväsendets allmänna driftkostnader. (Forts.)

till behandling av den kommitté, som är tillsatt av Kungl. Maj:t. men den ansåg också, att en skrivelse från riksdagen i motionens syfte skulle innebära ett stöd för att det pågående utredningsarbetet också upptoge folkskoleväsendets ekonomiska förutsättningar.

När skolöverstyrelsen önskar, att en sådan skrivelse i motionens syfte måtte komma till stånd, så var det för mig och mina medreservanter anledning nog att hemställa, att första kammaren borde biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut. Det gäller att få bort en del mindervärdiga skolformer. Det gäller att få hjälp för byggande av skollokaler och att få hjälp för skolans driftkostnader, som på många ställen äro ganska höga. Det gäller således en utjämning genom staten av kommunernas skattebördor, och därför anser jag, att det är välbetänkt, om första kammaren nu går med på denna skrivelse.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Borell: Den föregående ärade talaren har erinrat om hurusom enligt beslut av 1917 års riksdag en utredning har igångsatts avsedd att göra en undersökning om det sätt, varpå ett tidsenligt ordnande av folkskoleväsendet bör åvägabringas. Han har vidare erinrat om att vid 1918 års riksdag förekommo motioner i avsikt att få till stånd en skrivelse med begäran om utredning angående ökat statsbidrag till kommunerna för deras kostnad för folkskoleväsendets driftkostnader ävensom bidrag till kommunerna för kostnader för folkskolebyggnader.

När denna fråga behandlades vid 1918 års riksdag i första kammaren, yttrade en av talarna, som yrkade bifall till motionen, att han från början hade ansett det alldeles klart, att de frågor, som väcktes genom dessa motioner, föllo inom ramen för redan pågående utredning och, som orden föllo, funnit det vara visst fjäsk av motionären att ånyo upptaga dessa frågor. Han förklarade emellertid, att han sedermera fått den uppfattningen, att det kunde råda någon tvekan om huruvida de ämnen, som dessa nya motioner avsågo, verkligen kunde anses falla inom ramen för den pågående utredningen, och därför yrkade han bifall till motionerna. Frågan föll emellertid den gången i första kammaren, och nu hava dessa frågor genom den föreliggande motionen ånyo kommit fram. Rådde det 1918 någon tvekan om, huruvida dessa frågor kunna hänföras under pågående utredning, så är denna tvekan nu alldeles undanröjd genom det yttrande, som folkskoleöverstyrelsen har gjort i anledning av de nu föreliggande motionerna. Folkskoleöverstyrelsen förklarar nämligen alldeles bestämt, att frågan om de medel, som erfordras för förbättring av folkskoleväsendet ligger inom den pågående utredningens ram och att denna fråga också redan är upptagen till utredning. Men man vill ändå skriva, och det vill man göra därför att folkskoleöverstyrelsen, kanske av viss artighet emot motionären, har sagt, att det det oaktat skulle vara av visst värde, och att styrelsen icke hade något emot att riks-

dagen bifölle motionen och därigenom giva folkskoleöverstyrelsen en maning och ett stöd i de utredningsarbeten, som pågå.

Ang. statsbidrag för folkskoleväsendets allmänna driftkostnader. Forts.

Jag vill då säga, att detta förefaller mig vara rätt egendomliga motiv för ett skrivelseförslag. Då det är konstaterat, att just dessa frågor, som vi nu hava under behandling, redan äro föremål för utredning och då första kammaren icke har anledning antaga att icke detta utredningsarbete bedrives med all möjlig skyndsamhet och omsorg, finnes väl icke anledning att nu skriva och uppmana vederbörande att påskynda denna utredning. Lika litet behöva de personer, som hava hand om dessa utredningsarbeten något stöd i ett uttalande från riksdagen. De hava inom det program, som är uppdraget för dem, fullkomlig frihet att undersöka i vad mån statsanslag erfordras för fyllandet av de behov, som kunna anses förefinnas, och att framlägga sin utredning därom, och det skulle väl knappast vara lämpligt att på frågans nuvarande stadium binda folkskoleöverstyrelsen genom vissa direktiv i detta avseende. För övrigt äro dessa frågor av så ofantligt stor betydelse i ekonomiskt hänseende, att det synes mig vara synnerligen viktigt, att den utredning, som nu pågår, blir allsidig och objektiv. I det hänseendet kan en förnyad påminnelse från riksdagen förbundet med vissa direktiv, såvitt jag förstår, icke göra nytta, möjligen tvärt om.

På dessa skäl tillåter jag mig yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter jämlikt därunder framkomna yrkanden gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Ang. omorganisation av undervisningsväsendet.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 10, i anledning av väckt motion angående omorganisation av undervisningsväsendet.

I en inom första kammaren väckt och till kammarens första tillfälliga utskott för förberedande behandling hänvisad motion, nr 119, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen, med anledning av den nya skolkommissionens tillsättande, ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att ur rättvisans synpunkt och för lösning av den sociala frågan undervisningen måtte så organiseras:

att all landets ungdom bleve likvärdigt uppfostrad till högre bildning, lämpad efter olika anlag och uppgifter;

att för ändamålet staten övertoge kostnaden för denna ungdoms underhåll och undervisning under lärotiden, i den mån den ej kunde annorledes bestridas;

Ang. omorganisation av undervisningsväsendet. (Forts.)

att i undervisningsplanen inginge ävenledes undervisning och fostran i social etik och humanism, yrkesutbildning, produktiva sysselsättningar och hänsyn till den kroppsliga utvecklingen; samt att, därest ett vanskligt urval för tillträde till de högsta läroanstalterna ansåges oundgängligt, ungdom med företrädesvis receptiva anlag ej bereddes företräde framför ungdom, som till anlagen mera vore individuellt begåvade och lagda för att tänka själva.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande av angivna orsaker hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Reservation hade anmälts av herrar *Petterson* och *Gullberg*, vilka dock ej antytt sin mening.

Herr Gullberg: Herr talman! Även till detta utlåtande har jag och herr Petterson i Smålandsstenar bifogat en reservation. Utlåtandet rör, som herrarna behagade finna, en motion av herr Lindhagen.

Denna motion har av utskottet hänvisats till skolöverstyrelsen i och för yttrande om den och skolöverstyrelsen säger: »Den väckta motionen vittnar om stort intresse för ungdomens uppfostran och och dess betydelse för den sociala frågans lösning och ger uttryck åt en hög uppskattning av skolans betydelse för vårt folks framtid. Det är tydligt, att detta med stor tillfredsställelse bemärkts av överstyrelsen, som måste finna åtskilliga av de synpunkter ifråga om vårt skolväsens uppgift, som av motionären anförts, synnerligen beaktansvärda.»

Nu har emellertid utskottet avstyrkt motionen, och det har, som herrarna behagade finna, skett under en kritik, som punkt för punkt bemöter motionen. Jag har samma uppfattning om motionen som överstyrelsen givit uttryck åt, nämligen att den alldeles säkert i sig innesluter ganska mycket, som är högst beaktansvärt. Nu har jag för min del icke kunnat gå med på att avstyrka motionen, såsom utskottet gjort, och det är för den skull som jag vidfogar en reservation. Jag hade önskat att motionen fått en annan behandling av utskottet ifråga om motiveringen. Att jag icke yrkat bifall till motionen beror därpå, att de synpunkter, som motionären har framlagt i densamma, av den nya skolkommissionen komma att beaktas vid kommissionens arbete och i den mån de avse sådana reformer, som kunna tänkas bliva förverkligade inom en överskådlig framtid, är saken uppe för behandling. Om motiveringen för avslag hade varit mera sympatisk för motionärens förslag, skulle jag för min del hava kunnat förena mig med utskottet. Men då förhållandet nu icke är så, så har jag, som sagt reserevrat mig och har icke annat att anmärka på än på motiveringen i utskottets utlåtande.

Herr Borell: Jag tillåter mig att med åberopande av utskottets motivering yrka bifall till utskottets hemställan.

Ang. omorganisation av undervisningsväsendet. (Forts.)

Herr Lindhagen: Jag beklagar att den förste talaren icke med sina utgångspunkter yrkat bifall till utskottets hemställan med ogillande av motiveringen, så vore ju alltid något vunnet i motionens syfte. Så brukar det gå för sig att göra i andra kammaren, och jag vet icke om en sådan praxis är otillåten här. Men kanske reservanten skulle kunna åtra sig och längre fram i diskussionen göra ett sådant yrkande. Jag måste för min del yrka bifall till motionen, vilket ju är mera hopplöst än det yrkande, som jag nyss antydde.

Anledningen till denna motion är ju, att regeringen har tillsatt en kommission, som skall uppgöra ganska vittgående förslag rörande en reform av vårt undervisningsväsende, och då denna sak i allra högsta grad berör hela nutidens sociala spörsmål, förefaller det mig särdeles viktigt, att den allmänna uppmärksamheten fäster sig vid detta kommissionsarbete, och kommer fram med sina olika synpunkter och erfarenheter. Det är äventyrligt att lägga armarna i kors och låta kommissionen arbeta alldeles ensam, ty då kan det hända, att så mycket som borde ha föreslagits och även sedan kunde ha förverkligats blir bortglömt, även om kommissionen för egen del gör sitt allra bästa. Det är också en särskild anledning till vaksamhet i den omständigheten, att kommissionen ganska förklarligt förresten, har fått en sammansättning nästan uteslutande av pedagoger, och så är det en eller möjligtvis två riksdagsmän, som alltid sättas in i sådana beredningar för att de sedan skola hjälpa till att få saken genom i riksdagen. Vare sig det är ett dåligt förslag eller icke, är det ju viktigt, att man har sådana hjälpare från början. Men pedagogerna representera icke självfallet erfarenheten och livet utan mera de pedagogiska synpunkterna, och det är mera en slump, ifall vissa bland de i kommissionen insatta medlemmarna också ha en särskild känsla för föräldrasynpunkterna och barnasynpunkterna, om jag så får uttrycka mig.

Det viktigaste nu för tiden är väl i alla fall, att uppmärksamheten inriktar sig på den sociala frågan, och att intet tillfälle lämnas obeaktat för att bidraga till att denna kan föras närmare sin lösning. Denna sociala fråga består ju helt enkelt i klasskillnadernas upphävande, icke ett upphävande av olikheterna i anlag och de skillnader, som på den grund alltid måste existera. Men jag menar, att frågan om klasskillnadernas upphävande kommer man aldrig förbi. Världen sysselsätter sig nu med att få en Wilsonfred, men denna fred blir icke betryggande, därför att den icke tager upp till behandling staternas inre sociala fråga. Därför kan man säga, att utan att den frågan avvecklas, blir folkens förbund endast ett förbund mellan vulkaner, och att hålla ihop ett sådant förbund, där den ena delen efter den andra eruperar, kan väl icke vara så synnerligen betryggande.

Den sociala frågan består som sagt i klasskillnadernas upphävande, men klasskillnaden består närmast i den olika bildning som kommer folket till del. Denna är visserligen i stort en följd

Ang. omorganisation av undervisningsväsendet. (Forts.)

av olikheten i förmögenhet, men vad som egentligen bygger upp den stora skillnaden är denna olikhet i bildning, och den tager sig uttryck i att den större delen av nationen får nöja sig med en folkskolebildning, under det att den andra privilegierade föres fram till studentexamen och därifrån till ännu högre undervisningskurser. Det kan ju icke finnas någon rimlig anledning, varför man skulle vilja upprätthålla ett sådant oefterrättlighetssystem. Det är icke värt, att vi försöka att avleda det sociala missnöjet, om man icke utgår från att det är just denna skillnad, som måste upphävas, att man gör det så fort som möjligt, och att det icke skjutes undan till någon oöverskådlig framtid. Detta är visserligen en sak, som förefaller att vara svår och icke heller så angenäm för de privilegierade, och därför går man som katten kring het gröt. Men det är alldeles nödvändigt, att man ser denna fråga in i ögonen, går rakt på den och handlar fort.

Detta tillfälle, då regeringen tillsatt en dylik kommission, får alltså icke försummas för att just fästa uppmärksamheten på denna sak.

Nu har också ecklesiastikministern principiellt uttalat sig i den riktningen, då han säger dessa ord: »Kravet om beredande av lika möjligheter för all ungdom, manlig såväl som kvinnlig, att av samhället tillförsäkras den utbildning, som den individuella utrustningen medgiver och som medborgarskapet förutsätter som nödvändig, innesluter en djup och ofrånkomlig rättvisa.» Det är ju ett uttalande, som kanske är ganska enastående i sitt slag från det hållet. Men när sedan ecklesiastikministern skall draga ut konsekvenserna, har han naturligtvis varit opportun. Han har antagligen ansett, att han varit tvungen att vara det. Men då har på samma gång en riktig slutsats av hans premisser icke kommit till klart uttryck i instruktionen för kommissionen. Han har icke tänkt på att det fordras på samma gång en ekonomisk ordning, som möjliggör en lika undervisning för alla, och han har också antytt, att man skulle stanna med den lika undervisningen, där gymnasiet tager vid. Där skall man vidtaga ett urval av lärjungarna för att få de mera begåvade att kunna fortsätta i högre kurser. Detta senare är också en nyhet och en mycket vansklig sådan.

Motionären har då för sin del för det första velat fästa uppmärksamheten på att det är alldeles för litet att stanna med den lika undervisningen, där gymnasiet tager vid, om man vill, att det skall betyda någon verkligt stor insats i den sociala frågans lösning. Då får man allt gå fram åtminstone till någonting, som påminner om studentexamen, fastän naturligtvis denna undervisningskurs då måste ordnas efter andra grunder än nu. Däri måste ingå även praktisk undervisning, yrkesundervisning och annat vid sidan av den teoretiska bildningen.

Detta har regeringen således icke ännu tänkt sig, och uppställer det icke heller som ett mål, vilket ju varit synnerligen önskligt.

Ang. omorganisation av undervisningsväsendet. (Forts.)

Vidare hava vi den svåra fråga, vilken regeringen kommit in på, då man tänker sig, att ett urval av lärjungarna skall äga rum, där den lika undervisningen slutar, för att lärjungarna skola få fortsätta. Detta är en oerhört vansklig sak. Därvid har motionären velat fästa uppmärksamheten på att det är åt lararna, som detta urval huvudsakligen kommer att anförtros, och då blir det naturligtvis deras uppfattning, om vilka som äro de mest begåvade lärjungarna, som kommer att göra sig gällande. De lärjungar, som hava receptivitet, de vilka det rinner i, så att de kunna sina läxor och mycket mera till, de komma att anses såsom skolans begåvade lärjungar, men de produktiva lärjungarna, de som äro mera lagda för att tänka själva, de komma att hållas tillbaka. Den begåvningen utvecklar sig nämligen långsammare, och sällan är ungdomen eller människor i allmänhet så begåvade, att de ha båda dessa egenskaper. Man får vara tacksam, ifall man finner antingen en stor receptivitet eller en stor förmåga av produktivitet, men bägge dessa saker äro sällan förenade hos samma person. Med ett urval på ett tidigt stadium måste det då komma att inträffa, att de receptiva lärjungarna, som sedan kanske betyda ganska litet för livet, såsom all erfarenhet utvisar, komma att gå fram privilegierade, under det att de dolda produktiva begåvningarna hållas undan, och på detta sätt blir det oerhörda orättvisor, som komma att begås under ett sådant system.

Även detta har motionären velat fästa uppmärksamheten på och då jag har velat ifrågasätta, att man skulle låta den lika undervisningen upphöra vid något som påminner om studentexamen och sedan gå vidare men möjligen efter ett urval, har jag på samma gång velat framhålla, att detta urval i och för sig är en mycket vansklig sak, så att det icke alls är sagt, att systemet är riktigt. Men om man slår in på systemet, måste man även taga hänsyn till den synpunkt, som motionären har tillåtit sig framföra.

Härpå har nu utskottet icke svarat någonting, som innefattar förståelse av själva utgångspunkten. Utskottet har icke det ringaste haft känsla för vikten av den sociala frågans lösning. Om utskottet velat göra en insats därvid, hade utskottet åtminstone måst göra det erkännandet, men det är så långt därifrån, att utskottet tvärtom tyckes taga avstånd från denna sak och anse, att det är bra som det är för närvarande, åtminstone intill dess man kan finna något bättre. Utskottet framhåller nämligen uttryckligen, att utskottet tvivlar på att den samhällsordning, som motionären tänkt sig, kan avlösa den nuvarande, och utskottet tror i varje fall gärna, att det är omöjligt.

Så säger utskottet slutligen, och det är det värsta, att alltjämt torde samhället för sin existens bliva beroende av att en kroppsarbetande klass finnes.» Vad menar utskottet med detta? Menar utskottet därmed en kroppsarbetande klass, som befinner sig i ett lägre socialt läge — så förefaller det — och att över denna skulle stå en annan klass, som skulle tillgodose sina behov genom de andras arbete, en slags underklass fortfarande, ett slags

Ang. omorganisation av undervisningsväsendet. (Forts.)

spartanska heloter eller romerska spartakister, som skulle träla för den andra klassen? Så ser det verkligen ut.

Från en sådan tanke har just motionären särskilt tagit avstånd men på samma gång erkänt, att ifall alla få en högre och lika bildning, så uppkommer den frågan, hur man skulle kunna få folk, som äro villiga att ägna sig åt det tyngre kroppsarbetet. Då har motionären naturligtvis velat framhålla, att det icke duger att, som utskottet synes ha gjort, fastslå, att det måste uppstå sådana klasskillnader. Det är att upprätthålla det nuvarande tillståndet, och man får därför försöka att tänka sig andra utvägar. Det är då först och främst så, att maskintekniken allt mer kommer att fulländas, så att maskinerna få utföra det allra grövsta kroppsarbetet. De nya uppfinningarna på plöjningens område med nya motorplogar äro ett steg i den riktningen, då grävningen i jorden som bekant är ett bland de tyngsta arbeten som finnas. Vidare skulle man kunna tänka sig att en del av detta tyngre eller otrevliga kroppsarbete finge uträttas genom någon slags allmän värnplikt, som ersatte den nuvarande, och slutligen beträffande vad som då återstode får antagas att, när man kommit dithän, att alla ha likvärdig underbyggnad, samma sociala anseende och i stort samma lön, så kommer det att gå mycket lättare att få ämnessvenner, som frivilligt anmäla sig till arbete i fria luften och tycka, att det är angenämare arbete än att sitta i instängda lokaler vid pulpeter och på ämbetsstolar.

Nu anmärker utskottet vidare, att även om motionärens förslag kan förverkligas, klasskillnaderna icke torde upphöra, ty det skulle ändå uppstå skillnad mellan fattiga och rika. Jag skulle vilja säga, att detta gör mindre då, ty de skulle betrakta varandra i alla fall som likar. Men det är alldeles givet, att när alla människor känna varandra som likar, kommer på ett mycket smärtfritt sätt att upphävas denna olikhet i förmögenheten, som nu råder, i den mån den icke är beroende på att en person med större anlag skapar välförtjänt omkring sig en bättre omgivning än den, som har sämre anlag.

Så anmärker utskottet vidare — det är egentligen en hel rad av de obotfärdigas förhinder — att »givetvis oberoende av förmögenhetsställning och samhällsklass icke alla äga tillräckliga förutsättningar», och hur skulle det då gå med dem, som icke ha förutsättningar att inhämta en sådan här undervisning? Då får jag svara utskottet, att det kommer att gå med dessa precis på samma sätt, som det nu går med alla de klassers ungdom, som hava privilegium att föra sina medlemmar fram till studentexamen. Det går så, att man låter så många som möjligt försöka, så att de ändå få en genomsnittsundervisning, men de som omöjligt kunna gå fram, de kunna det icke, utan de få söka sig på annat håll. Skillnaden blir endast den, att detta system kommer att utsträckas till hela folket i stället för en privilegierad klass, och då är väl det nya systemet i varje händelse bättre än det gamla.

Ja, utskottet uttalar så ett gillande — och den punkten är

den enda, där utskottet instämmer med motionären — av att man bör akta sig för att gynna de receptiva begåvningarna och icke taga hänsyn till de produktiva anlagen. Men så tager utskottet tillbaka detta medgivande genom att sedan resonera om att man icke kan hitta på något sätt att utröna detta, så att man kan icke göra något åt det, och då blir följden, att de receptiva begåvningarna gå fram, men de produktiva icke.

Ang. omorganisation av undervisningsväsendet. (Forts.)

Slutligen faller utskottet, såsom utskotten ofta göra, tillbaka på Kungl. Maj:t och hans kommissioner. De ställa nog allt till det bästa, så att vi behöva icke tänka på saken. De komma nog att se till att begåvningarna bättre än nu tillvaratagas. Men, det var ju det, som det var meningen, att riksdagen skulle fästa uppmärksamheten på! Det är alltid bättre, när en sådan skrivelse ligger på en kommissions bord, och man kan taga upp den och säga: »Här är ett ytterligare yrkande», än om en framställning för några år sedan finnes begravd i riksdagens handlingar och glömmes bort i kommissionen.

Vad kostnaderna angår har utskottet även där ett hinder. De skulle bli oöverkomliga, säger utskottet. Utskottet har ingen känsla för att det nuvarande tillståndet måste upphävas, utan alla hinder utskottet kan hitta på tager utskottet icke upp för att finna utvägar att undanrödja dem, utan snarare resonerar utskottet tillfredsställt så: »Gud ske lov, här är ett nytt hinder, så att vi slippa att tänka på den saken.»

Men det är märkvärdigt — när ett land kommer i krig, då kan man skaffa pengar på alla möjliga sätt. Här är i själva verket ett socialt krig, som äger rum latent, och ibland slår det ut i full låga. Om man då ansåge nödvändigheten att skaffa pengar för att undanröja orsakerna till detta sociala krig lika stor, skulle de pengarna antagligen icke alls gå till mera än de stora summor som en krigförande stat får lägga ut, men till skillnad från de senare summorna skulle det vara utgifter till produktiva ändamål och pengar, som samhället med tiden komme att få den allra största avkastning av. De vore icke bortkastade som i det andra fallet.

Så har utskottet ett andra lilla medgivande. Utskottet har icke något emot att man får en sådan här undervisning i social etik o. s. v. Det är samma punkt, där herr Mauritz Hellberg har väckt en särskild och vidlyftigare motion. Han tänker dock visst mera på det yttre uppförandet och god ton. Det har också jag fäst mig vid. Jag syftar emellertid även på sinnelagets demokratisering. Men utskottet säger, att detta förslag icke är oskiljaktigt förenat med motionärens andra förslag, och den frågan kan hänvisas till det frivilliga uppfostringsväsendet och andra sådana sammanslutningar, exempelvis scoutförbundet. Ja, där ha vi den där gamla uppfattningen, som går igen överallt i det parlamentariska arbetet, så snart man vill ifrågasätta en praktisk politik, även för att odla människornas själar och icke bara tänka på deras penningpåsar. Då säger man, att det hör till den en-

Ang. omorganisation av undervisningsväsendet. (Forts.)

skilda företagsamheten och hela socialdemokratien är också med därom. På detta område är denna bara en gammalliberal rörelse, som jag brukar uttrycka mig. Det befatta vi oss icke med, säger man, och då blir det icke heller något gjort, om vi icke från det allmännas sida sysselsätta oss därmed. Nu vet jag icke, om herr Mauritz Hellberg lyckas avlocka utskottet ett gynnsammare utlåtande, när hans motion kommer före. Han tillhör ju ett parti som har ett större antal medlemmar, än det jag tillhör, så då tar nog utskottet större hänsyn till honom, än till mig. Då kanske kan jag få glädja mig över att jag får segla under detta större maktförhållandes skydd. Den frågan kommer alltså igen en annan gång.

I olikhet mot utskottet har skolöverstyrelsen framhållit, att motionen enligt överstyrelsens uppfattning innehåller åtskilliga synnerligen beaktansvärda synpunkter, som det måste vara av vikt att taga hänsyn till, men, säger nu överstyrelsen, de komma nog att beaktas vid kommissionens arbete, i den mån de avse sådana reformer som kunna tänkas bli förverkligade inom en överskådlig framtid, och därför tycker överstyrelsen, att riksdagen icke behöver skriva. Ja, det kunde ju riksdagen få avgöra själv, om den behöver det eller icke, utan överstyrelsens råd i den punkten. Men jag upprepar, vad tjänar det till att riksdagen är här för att tillvarataga olika saker, om man alltid skall svara, att det tänka nog vederbörande på ändå? En synpunkt blir ju givetvis föremål för större eftertanke, ifall riksdagen påminner om den och en riksdagsskrivelse ligger på kommissionens bord i den riktningen.

Men så tillägger också överstyrelsen, »i den mån de avse sådana reformer, som kunna tänkas bliva förverkligade inom en överskådlig framtid». Däri ligger ett avståndstagande från att man över huvud taget skulle tänka på att sådana reformer, som motionären avsett, skola komma före inom en överskådlig framtid, och man kan säga, att överstyrelsen på det sättet, ehuru på ett elegantare sätt, kommit till samma resultat som utskottet på ett brutalare sätt har uppnått. Det är denna oöverskådliga framtid, som icke det folk, som nu får stanna vid folkskoleundervisningens maximibildning, vill vänta på så länge som de andra som få fördelen att taga studentexamen, anse, att det bör vänta. Och det är ur den synpunkten, som jag, herr talman, såsom en opinionsyttring tillåter mig att yrka bifall till motionen.

Herr Olsson, Olof: Herr talman! Det är närmast bilagan till utskottets utlåtande, som kommit mig att begära ordet. Motionen har, såsom redan i kväll framhållits, remitterats till skolöverstyrelsen, och överstyrelsen har yttrat sig över densamma. Överstyrelsen har med stor tillfredsställelse bemärkt motionen och säger, att den »måste finna åtskilliga av de synpunkter i fråga om vårt skolväsens uppgift, som av motionären anförts, synnerligen beaktansvärda». Den har vidare inte kunnat »finna annat, än att

dessa synpunkter med hänsyn till det vidsträckta uppdrag» o. s. v., såsom redan här har lästs upp i kväll.

Ang. omorganisation av undervisningsväsendet. (Forts.)

Vilka äro nu herr Lindhagens synpunkter i fråga om undervisningsväsendets uppgift? Jo, det är först och främst, »att all ungdom på statens och kommunens bekostnad beredes en likvärdig teknisk-teoretisk undervisning ända fram till ett stadium, som motsvarar ungefär den nuvarande studentexamen». Motionären förutsätter i detta sammanhang »givetvis betydande omläggningar även av undervisningsplanen». I kursen måste ingå yrkesutbildning och produktiv verksamhet, och »särskilt», säger han, »borde någon tid ägnas att odla jorden och plantera». Vidare skulle ungdomen fostras till vördnad för andras samveten, till ridderlighet i tänke- och umgängessättet, till att sätta saken före personen — d. v. s. undervisningsplanen skulle uppta en vägledning i samhällsetik och realdemokrati. Skolväsendets andra stora uppgift enligt herr Lindhagens mening skulle bestå i att välja ut de produktiva barnen. Allt detta skulle sedan inom en halv generation lösa den sociala frågan och avskaffa klasskillnaderna. Detta skulle naturligtvis vara en mera tillfällig uppgift, en om jag så må säga engångsuppgift, ty man kan givetvis inte hålla på att avskaffa klasskillnaderna ideligen.

Detta är herr Lindhagens synpunkter. Åtskilliga av dessa finner skolöverstyrelsen vara beaktansvärda, och den finner ju också, att den nya skolkommissionen måste beakta dem — åtminstone i en viss mån. Nu undrar jag, hur många synpunkter det behövs, för att de skola vara »åtskilliga». I varje fall måste det vara mer än en eller två, det måste väl vara *flera*. Herr Lindhagens synpunkter äro, som synes, högst fem. Det skulle vara verkligt roligt att veta, vilka det är som funnit denna särskilda nåd inför överstyrelsens ögon. Är det samhällsetiken eller den reala demokratien eller de produktiva barnen! Det senare skulle vara intressant, därför att motionären säger, att »lärarekårernas erfarenheter och omdömen räcka ej till för denna svåra uppgift».

Annars är det ett par synpunkter, som nog kunna diskuteras. Vi ha exempelvis denna om den sociala etiken. Jag tror liksom motionären, att dygden kan läras. Denna synpunkt är så litet ny, att redan Aristoteles hade den. Men jag tror, att det måste ske genom övning. Det går nog inte genom föreläsningar. Hitintills har det varit så, att man inte kunnat bli god fäktare genom föreläsningar, och man kan säkerligen heller inte i framtiden bli en god medborgare genom föreläsningar. Tills dato har ju kamratlivet i det stora hela måst taga hand om den fostran till hänsyn och ridderlighet och skydd för de svaga o. s. v., som motionären talar om. Det är verkligen rent märkvärdigt, vad exempelvis klasskamrater ha en förmåga att plocka odygderna ur varandra, och det gamla studentlagets sociala betydelse låg väl egentligen däri, att det slipade intelligenserna och odlade själarna. Nu vet jag inte, om man skall kunna flytta in detta på skolbänken. Jag förstår mycket väl som lärare, att man kan kontrollera vissa

192541. Kartongblad till Första kammarens protokoll nr 33, 1919, sid. 24 rad 11 nedifrån, där »bildning» ändrats till »egendom».

Ang. omorganisation av undervisningsväsendet. (Forts.)

ting, men jag tror, att detta också är allt. Såvida man inte vill alldeles slå sönder skolan i smärre grupper på åtta, tio disciplar med en särskild ledare. Men det är ju en helt annan historia.

Vill motionären emellertid gå den vägen, då är det alldeles uppenbart, att han måste släppa tanken på den gemensamma studentexamen, och jag misstänker förresten, att han under alla omständigheter blir tvungen att släppa denna tanke. Utskottet tror, att inte alla i vårt land ha förutsättningar för vad motionären tänker sig. Jag är inte alldeles säker på att utskottet har bokstavligen rätt. Men jag är säker på att den så kallade dumheten skulle gå tillmötes en alldeles onödig blomstringstid, därest studentexamen skulle bli gemensamt bildningsminimum i vårt land. Det är då visst och sant, att kunskaperna äro nyttiga — formler och fakta — som motionären kallar dem. Att det är bra att bringa dessa ut till det största möjliga antalet medborgare, det är säkerligen riktigt. Men det finns någonting, som kallas omdöme, och som också är en bra och nyttig sak. Det är inte alldeles säkert, att det senare alltid följer det förra. Men bristen på omdöme — och denna brist på omdöme är det ju vi kalla för dumhet — den följer nästan ofelbart, när helst man lärt så mycket, att det gått över ens förstånd, d. v. s. när man fått lära mer, än man orkat med. Och ibland ger livet oss rätt drastiska exempel på detta.

På min tid nere i Lund skulle en gång en student översätta till tyska August Blanches »Smörblomman i Danderyd». Han kom till mig och frågade fullkomligt trohjärtat, vad jag tyckte, att man borde översätta det med: »Die Butterblume von Danderyd» eller »Der Ranunculus von Danderyd?» Jag är rädd för att vi finge alldeles för mycket »ranunculus» i det här landet, för den händelse studentexamen skulle bli ett minimikrav för alla svenska medborgare, män som kvinnor.

Emellertid anser ju herr Lindhagen, att man på den vägen skulle kunna avskaffa klasskillnaderna. Han säger på sidan 1 i sin motion: »I själva verket är det icke olikheten i egendom i och för sig, som åstadkommer klasskillnaderna, utan den olikhet i bildning, vartill denna olikhet väsentligen föranleder.» Han sade detsamma fastän i något andra ordalag, i jåns från talarstolen. Jag förmodar — inom parentes — att detta kan uttryckas kortare och riktigare på det sättet, att det inte är olikheten i egendom, som åstadkommer klasskillnaderna, utan egentligen olikheten i egendom. Och så rekommenderar han den gemensamma studentexamen.

Han menar väl då, förmodar jag, antingen att samma bildning över lag upphäver alla klasser, eller också att vår studentexamen i och för sig är av beskaffenhet att upphäva dessa klasser. Om han menar det förra, kan man ju lika så väl tänka sig, att man sänker bildningen över lag, exempelvis till folkskolebildning. Det skulle vara lättare och säkerligen billigare. Huvudsaken är ju, att bildningen blir densamma. Att detta inte skulle vara till någon nytta, är en annan sak, och det beror därpå, att ingenting står stilla här i världen. Efter den halva generation, om vilken motionären

talar, skulle han göra den sorgliga erfarenheten, att bildningen vore lika olika igen, och att man således skulle behöva företaga en ny reglering av bildningen. Detsamma skulle resultatet bli, vilken minimibildning för ett lands alla medborgare man än bestämde.

Ang. omorganisation av undervisningsväsendet. (Forts.)

Menar däremot herr Lindhagen det senare — att den svenska studentexamen i och för sig är av en viss angiven beskaffenhet — misstänker jag, att han icke ens då är mycket lyckligare. Ty den svenska studentexamen är visst inte något slags sprängämne, som med naturnödvändighet måste komma det nuvarande klassamhället att springa i luften. Studenter trivas ju för närvarande alldeles utmärkt inom överklassen, och för framtiden skulle de komma att vara tvungna att finna sig till rätta inom underklassen. Ty vi skulle ju fortfarande ha rika och fattiga eller — med en annan term — exploatörer och exploaterade, och vi skulle således fortfarande ha klasser. Hela anordningen skulle egentligen inte bli någonting annat än en tillfällig men renodlad formaldemokrati, d. v. s. någonting i motionärens ögon fullkomligt vederstyggligt.

Att avskaffa klasskillnaderna är naturligtvis en behjärtansvärd sak, och vi måste ju komma dithän hellre förr än senare. Men därvid är en sak ganska nödvändig, och det är att man först gör klart för sig vad klasser egentligen äro för något. En sådan kunskap är nämligen en rätt god hjälp, när det gäller att avskaffa dem.

Herr Lindhagen: Det var ganska intressant att höra, att den föregående talaren icke kom till något resultat. Han har här presterat ett slags negativt kåseri, men jag har som sagt icke funnit, vad hans patos egentligen gäller.

Här har motionären velat fästa uppmärksamheten på den ofantliga betydelse — och jag trodde icke, att någon skulle bestrida den, fastän jag nu verkligen funnit, att föregående talare gör det — den ofantliga betydelse likhet i undervisningen fram till ett högt stadium måste ha på vägen till klasskillnadernas avskaffande. Jag vet icke, om den siste talaren fortfarande är socialdemokrat eller var han nu befinner sig — det framgick åtminstone icke av anförandet. Jag trodde, att han som sådan i alla fall skulle känna någon slags medkänsla med det uppsåt, som ligger bakom motionen, den oro för hur man skall kunna komma fram till detta, som skulle vara allas vårt gemensamma mål — att han skulle taga fasta därpå och giva det något erkännande, men i stället försöker han i intresse för alla de bestående missförhållandenas upprätthållande på alla möjliga sätt genom en detaljerad skolastik vända ikull och vränga ikull motionärens uttalanden på ett sätt, som denne icke alls har menat. Jag undrar icke på att det finns spartakister här i världen gent emot högersocialisterna, när man hela tiden skall taga frågorna på det sättet. Det är väl detta vi nu skulle sysselsätta oss med, och som jag hade hoppats, att den siste talaren skulle hava någon inre känsla för, och icke

Ang. omorganisation av undervisningsväsendet. (Forts.)

bara ironisera som han nu gjorde, fast det gick litet klent mot slutet.

Den siste talaren anmärkte ju på — det låg bakom hela anförandet — att överstyrelsen här hade talat om »synnerligen beaktansvärda synpunkter», och herr Olsson ville tydligen ange, att detta var bara en fras. Han undrade, vilka dessa synpunkter egentligen kunde vara, och så fann han ingenting beaktansvärt. Men själva syftet med motionen måtte han väl anse beaktansvärd, och kan han neka till att gemensamhet i undervisningen fram till ett högt stadium på ett synnerligen effektivt sätt skulle bidraga till klassskillnadernas upphävande? Det förstår jag verkligen icke. Han tillät sig till och med att säga, att man med motionärens utgångspunkter skulle kunna sätta undervisningen hur lågt som helst; bara den blev lika och man icke läte någon få högre, skulle klasskillnaderna upphöra. Ja, i viss mån skulle de upphöra, ifall man förbjöde alla att skaffa sig högre kunskaper, så att alla hölles nere. Men likheten bleve mycket dålig, och då komme i alla fall en mängd att skaffa sig högre kunskaper.

Vad som ligger bakom motionen är den uppfattningen, att regeringen stannat för lågt ned, då den låtit den gemensamma undervisningen upphöra, där gymnasiestadiet börjar. Vill man verkligen göra en bestående insats, måste man gå så högt som man enligt experiment hittills funnit utgöra det mått, dit man kan driva ungdom i allmänhet och där också i och med detsamma den nuvarande överklassen tager vid. Jag har icke heller sagt studentexamen, utan jag har sagt »något som påminner om studentexamen». Jag har framhållit, att den helt och hållet måste omläggas så att man — vilket för all dogmatisk socialdemokrati, förmodar jag, är en synnerligen förkastlig tanke — även skulle bibringa ungdomen andlig fostran i social etik och humanism. När sådana frågor varit före inom andra kammaren, har också detta väckt den största ironien just från socialdemokratiskt håll. Men dessutom har jag talat om yrkesutbildning, produktiv verksamhet och hänsyn till den kroppsliga utvecklingen. Jag har också tänkt mig, att en sådan undervisning skulle kunna ordnas så, att i stället för den nuvarande allmänna värnplikten folket skulle hållas till en kortare värnplikt under somrarna för att odla jorden ooh att bereda rum åt de fattiga i landet. Det skulle också bidraga till att betäcka kostnaderna för det hela.

Men, säger herr Olsson, fortfarande skulle vi hava kvar klasser, Det skulle bli en formaldemokrati. Då har han icke läst motionen och hörde icke på vad jag sade nyss. Jag sade, att om man genom statens försorg, på dess bekostnad, med de inkomster, som tagas från samhället i övrigt, får fram alla människor till en så pass hög undervisning, skulle dessa människor var och en för sig bemöda sig om att av sig själva upphäva förmögenhetsskillnaden utan det där oerhörda motstånd som nu äger rum. De skulle bemöda sig om att å ömse sidor tillmötesgå de bestämda kraven på ett avskaffande av den skillnad, som består i förmögenhetsolikhe-

ten. Detta var alltså det syfte, som ligger bakom det hela, och det var således alldeles oriktigt framställt, då han sade, att motionären bygger på att man fortfarande skall hava kvar förmögenhetsklasserna. Och för övrigt, att bibringa folk en högre bildning även om förmögenhetsklasserna skulle bibehållas, kan icke kallas för formaldemokrati, ty det går i alla fall ut på sinnenas förädling i något avseende.

Ang. omorganisation av undervisningsväsendet. (Forts.)

Vad nu slutligen angår den där humanismen och sociala etiken vet jag, att det icke är lönt att tala med socialdemokrater om något sådant. Socialdemokratien är ju en materialistisk lära, som har fått sin teori från fabrikernas sot och maskinernas stönande, och därför har den blivit ful som princip. Den erkänner icke de andliga verkligheterna. Det är en evig kamp inom den gamla socialdemokratien och även inom den yngsta, har jag märkt, för att man skall få detta erkänt såsom en berättigad faktor vid sidan av de materiella verkligheterna, och därför kan socialdemokratien icke förstå, att man över huvud taget skall befatta sig med — såsom just en framstående socialdemokrat sade vid en diskussion härom dagen — »sådan smörja» som demokratiska grundlagar och sådant mera. Ja, mina herrar, tiderna komma nog att visa var »smörjan» låg! Men icke kommer den att ligga i hävdandet av de andliga verkligheternas lika rätt med de materiella. Därvidlag kommer nog socialdemokratien att bita i gräset förr eller senare, och det grundligt. Socialdemokratien skall i varje fall aldrig få vara i fred med sin ensidiga teori, som vill hålla oss nere i vår verksamhet inom regering och parlament på detta oerhört låga plan. Människan består av ande och kropp, hon består av något själsligt, som förenar oss, och icke bara av pengar. Det kunna vi nog icke undgå. Och att tro, att icke människorna också kunna fostras andligt genom själva undervisningen, att den icke kan läggas på ett sådant sätt, att det blir bättre människor av dem, kan icke vara rätt. Man behöver bara tänka på sådana fall, där man försökt med vanartiga gossar, som på grund av olyckliga förhållanden, i vilka de levat, hava kommit att fullkomligt sakna varje slags känsla för rätt och billighet och varje möjlighet att iakttaga ett ordentligt uppförande. Man har särskilt i Amerika försökt att experimentera med sådana gossar för att genom fostran och föredöme av ädla handlingar söka tvinga dem fram till sådana handlingar, och man har de mest rörande exempel på hur de mest oförbätterliga ungdomar på detta sätt blivit omvända och räddade. Jag tror till och med, att man skulle kunna bibringa en vanlig uppsättning studenter i en juridisk fakultet något slags etik genom undervisning, om en professor toge sig före att för en gångs skull hålla föreläsningar om domarreglerna, vilka stå först i våra lagböcker såsom ett skådespel, men som i tillämpningen icke hava så synnerligen mycket att betyda. Bara genom att man lärde de unga, att söka förstå exempelvis regeln om att domaren skall icke vara på någon part vred, och man framhöll detta för dem och visade dem, hur viktigt det var, skulle många fästa sig därvid och

Ang. omorganisation av undervisningsväsendet. (Forts.)

försöka att rätta sig efter det, i stället för att nu domstolarna, särskilt när det sitter unga domare, äro ofta tummelplatser för domare, som äro på någon part vreda — o. s. v. Men naturligtvis stämmer icke detta med den materialistiska historieuppfattningen, och för att den skall existera, måste folket nödvändigt bli dåligt.

Ja, herr talman, jag nöjer mig med det sagda och vidhåller mitt yrkande om bifall till motionen.

Herr Gullberg: Herr talman! Herr Olsson vände sig i sitt anförande huvudsakligen mot skolöverstyrelsens utlåtande, och då jag förut i mitt anförande sade, att jag hade samma uppfattning som överstyrelsen, riktade sig ju hans anmärkningar även mot den uppfattning, jag har. Jag har vid genomläsandet av motionen känt samma tillfredsställelse, som överstyrelsen säger sig ha erfarit, och jag har funnit, att åtskilliga av de synpunkter i fråga om vårt skolväsens uppgift, som motionären har framfört, äro värda beaktande. Nu har herr Olsson en annan uppfattning. Han tror, åtminstone efter vad han givit uttryck åt, icke mycket på lärarnas inflytande, då det gäller skolans undervisning i social etik och hennes undervisning i humanism och annat sådant. Jag har om det en helt annan uppfattning. Jag tror visserligen liksom han, att kamratlivet har mycket stort inflytande, och att kamraterna inbördes kunna trubba av varandra åtskilliga oarter, men är det en god lärare, så har han i alla fall ett ännu större inflytande, och det är många, som minnas sin skoltid med den allra största tillfredsställelse, därför att det var en man med en verkligt god karaktär, som satt i lärostolen och föreläste och frågade.

Sedan vände sig herr Olsson åtskilligt emot vad han kallade den gemensamma studentexamen. I motionen har jag icke funnit stöd för att motionären verkligen menat något sådant, som att alla skulle genomgå studentexamen. Skulle någon otydlighet i det fallet föreligga, så har ju nu herr Lindhagen i sitt senaste anförande förklarat, att hans mening är, att skolan skulle få rå om ungdomen i vårt land en längre tid, än som nu är fallet, ungefär fram till den ålder, då studentexamen avlägges — 18, 19 års ålder. Att det har med sig rätt stora risker att redan vid 14, 15 år släppa ungdomen utan det stöd, som skolan kan och bör giva, det visar erfarenheten. Däri ligger ju icke, att det skulle vara en gemensam studentexamen, jag har fattat det som uttryck för den fostran skolan skulle ge upp till den ålder då studentexamen vanligen avlägges. En del skulle under denna tid få yrkesutbildning, en del skulle under lärarens ledning sysselsättas med produktivt arbete, och dessutom skulle skolans uppmärksamhet under denna mycket viktiga ålder även fästas vid elevernas kroppsliga utveckling. Gent emot herr Lindhagens mening, att denna skolgång och denna fostran skulle medverka till att avskaffa klasskillnaderna, invände herr Olsson, att det vore mycket enklare att välja en annan väg, nämligen att sänka bildningen för alla, ty även på den

vägen nås ju en sorts jämlikhet. Jag är övertygad om, att herr Olsson icke skulle vilja tillråda en sådan utveckling, och det är väl endast för att komma denna motion till livs, som han talar så.

Ang. omorganisation av undervisningsväsendet. (Forts.)

Det var här i landet för åtskilliga år sedan en greve Rudenschöld, som för utplånande av klasskillnaden föreslog en sorts ståndscirkulation inom samhället. Den ville han åstadkomma därigenom att var och en skulle få ägna sig åt och få utbildning för den sysselsättning han hade lust och fallenhet för. Det skulle härigenom bli en ståndscirkulation, beroende på de olika begåvningarna och anlagen. Han vann visserligen intet gehör för denna sin geniala tanke, men han vann gehör för folkskolans idé, för en höjning av hela folket genom folkbildningen, och det är på den vägen vi sedan ha fortsatt och på den må vi alltfort fortsätta. Jag kan icke tänka mig annat, än att motionären har rätt däri att klasskillnaderna borttagas lättare och bättre om vi göra det möjligt även för dem som växa upp i fattigmanshem att också tillvinna sig i goda skolor under erfarna lärares ledning en så god hjälp som möjligt i och för sin senare verksamhet i samhället.

Jag vill ännu en gång säga, att utskottets motivering icke alls tilltalat mig, och jag har ännu en gång velat uttrycka mina sympatier för motionen. Men då överstyrelsen säger att motionärens synpunkter skola komma till beaktande vid skolkommissionens arbete, så har jag ingen anledning att yrka bifall till motionen, utan jag har endast velat göra ett inlägg till förmån för den tankegång, som ligger bakom motionen, och vilken jag anser vara god och riktig.

Herr Olsson, Olof: Herr talman! För de förebråelser, som herr Lindhagen riktade mot mig för skolastik och dylikt är jag fullkomligt okänslig. Jag har verkligen försökt att taga så enkelt på denna sak, som det överhuvudtaget är mig möjligt, därför att den ärade motionärens framställning direkt inbjöd mig att gå tillväga på det sättet.

Att jag inte skulle ha läst motionen eller hört vad herr Lindhagen här sade, är naturligtvis något som man kan tillåta sig att yttra vid dåligt humör, men jag tror inte, att man kan säkerställa riktigheten av ett sådant påstående. Jag brukar i allmänhet inte ge mig in på ting, som jag inte närmare tagit del av. Det är således inte alls behövligt att här ge något omdöme om mig och mitt sätt i detta stycke; det vore mycket bättre och för saken förmånligare, därest herr Lindhagen visade upp, i vad mån jag hade orätt i det jag påpekade. Jag har försökt att fatta vad motionären menat. Då man inte vill hålla långa tal, gäller det ju att koncentrera sig och taga ut det väsentliga, och jag har funnit, att herr Lindhagen väsentligen har velat komma till klasskillnadernas upphävande. Då ville jag emellertid säga ifrån, att i så fall måste man först och främst ha reda på vad klasser egentligen

Ang. omorganisation av undervisningsväsendet. (Forts.)

äro för något, ty om man inte vet det, har det sig tämligen svårt att avskaffa dem. Herr Lindhagen lever i den föreställningen, att om man bara upphäver den olika bildningen, så upphäver man också klasserna. Det är ju på det sättet, att olika klasser vanligtvis föra med sig olika bildning, men olika bildning i och för sig betyder inte och behöver inte betyda olika klasser, ty inom samma klass kan ju bildningen vara avsevärt olika. Och följaktligen betyder heller inte lika bildning, att klasser inte finnas eller att klasserna med denna lika bildning ha blivit avskaffade. Herr Lindhagen missförstår, efter vad jag tror mig finna, skillnaden mellan sociala grupper och sociala klasser. Skillnaden ligger ju däri, att de sociala grupperna mycket väl kunna ha gemensamma ekonomiska intressen, men däremot måste den ena klassen alltid ekonomiskt stå i motsatsförhållande till den andra. Ett typiskt exempel härpå äro ju i vårt samhälle arbetsgivare och arbetstagare. Om man då vill upphäva klasserna, måste man naturligtvis upphäva de ekonomiska motsättningarna och inte någonting sådant som den olika bildningsgraden här och där i samhället. Det är detta, som jag för min del tyckt mig finna — jag medger, att det ibland är ganska svårt att vara än mera välmenande gent emot en motion av herr Lindhagen och hans motivering, därför att denna då och då hoppar, om jag så får säga — men jag har verkligen tänkt mig, att hans mening var klasskillnadernas avskaffande. Och jag har då funnit, att han i det stycket begått ett centralt misstag, som inte blir bättre därigenom, att han nu efteråt talar om allt möjligt, som inte hör till denna sak.

Herr Lindhagen: Jag vill anmärka, att jag hör, att herr Olsson läst min motion, men att han ändå icke återgiver vad den innehåller. Men man läser ju på mycket olika sätt. Jag säger fortfarande, att jag icke sagt, att om undervisningen blir lika för alla upp till ett högre stadium, därigenom alla klasser avskaffas, utan att genom undervisningens läggande på det sättet komma de människor, som ha lika bildning, att hjälpas åt att avskaffa den återstående klasskillnad, som ligger i den olika förmögenheten, den oberättigade ekonomiska åtskillnaden. Den skillnaden, som reser sig mellan dem som avlagt studentexamen å ena sidan och dem, som erhållit folkskoleundervisning å den andra, kommer då icke att uppställa sig såsom ett oerhört hinder på vägen. Det är denna oerhörda mur, som nu reser sig mot klasskillnadens avskaffande, som man skulle befrias ifrån genom en gemensam folkbildning. Det blir icke en klyfta som åtskiljer. Man kommer att hjälpas åt, när man kommer på samma bildningsståndpunkt. Något kan det ju i alla fall ligga i detta. Detta står i min motion och det har jag sagt, men ändå menar herr Olsson, att han både läst Lindhagens motion och hört vad han säger, att om det blir en lika undervisning, bleve klasserna utan vidare upphävda!

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr tal-

mannen enligt föreliggande yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i nu ifrågavarande utlåtande hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle med avslag å utskottets hemställan bifalla den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Ang. omorganisation av undervisningsväsendet. (Forts.)

Herr *Lindhagen* begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad första kammarens första tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan och bifalles den i ämnet väckta motionen.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 64;
Nej — 15.

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 11, i anledning av väckt motion om vidtagande av åtgärder för nyttigt och fruktbringande samarbete mellan präster och lekmän m. m.

I en inom första kammaren väckt och till kammarens första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 17, hade herr *Boberg* hemställt, att riksdagen behagade besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte dels genom för kristligt intresse kända personer låta utreda i motionen berörda frågor, dels även vidtaga skyndsamma åtgärder för förverkligande av i motionen uttalade önskemål.

Utskottet hade i förevarande utlåtande på andragna grunder hemställt, att första kammaren måtte för sin del besluta, att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida, i vad mån och på vad sätt samarbete mellan prästmän och lekmän skulle kunna befrämjas, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Bergman*, *Petterson* och *Dalberg*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava viss angiven

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

lydelse och att utskottet bort hemställa, att förevarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Herr Klefbeck: Jag vill till en början tacksamt och ärligt erkänna, att motionären med sin motion fört fram ett ämne, som är av utomordentlig stor betydelse för vår kyrkas framtida utveckling. Jag är honom därför varmt tacksam för det han kommit fram med sin motion. Det är, tror jag, ett spörsmål av utomordentlig vikt för församlingsarbetets utveckling, att ett samarbete kommer till stånd eller, där det redan finnes, utvecklas mellan präster och lekmän, och det är också, tror jag mig kunna försäkra, en mycket allmän mening bland oss präster, att vi behöva stöd av frivilliga lekmannakrafter för församlingsarbetets bedrivande.

Men om jag sålunda varmt behjärtar syftemålet med motionen, får jag säga, att jag rakt icke kan gå med på de vägar motionären anvisar för att vinna syftemålet. Han har föreslagit t. ex., att kyrkostämman skulle utse lekmannakrafter, som skulle ställa sig vid prästernas sida. Den utvägen tror jag icke jag behöver vidare orda om. Det är tämligen uppenbart för dem, som äro inne i frågan, att på denna väg kan man icke komma fram. Överhuvud taget står jag mycket tveksam gent emot frågan om att genom lagstiftningen ålägga församlingarna och prästerskapet ett sådant här samarbete. På somliga platser skulle ett sådant åläggande vara alldeles överflödigt, därför att det samma redan försiggår. Å andra platser, skulle det vara synnerligen olyckligt, emedan man där skulle ålägga präster att ingå i ett sådant samarbete, som stå ovilliga gent emot hela saken. Att i sådant fall ålägga skulle endast leda till svåra slitningar, som skulle yttra sig i det dagliga samarbetet och vilka skulle i stället för att gagna församlingsarbetet alldeles totalt förstöra det.

Ja, jag är till och med av den meningen, att det vore alldeles icke lyckligt ens att anställa några slags nya tjänstemän, som skulle vara lekmän och präster på en gång. Det bleve en mellanklass, som komme att intaga en mycket tråkig ställning. De skulle känna sig tillbakasatta gent emot prästerna, och dessa skulle betrakta dem mången gång med misstroende. Och det tror jag är en allmän erfarenhet på olika områden av förvaltningen, att sådana där mellantjänster, som varken äro det ena eller det andra, äro synnerligen litet lyckade, om jag så får säga. Den avlöning, som församlingen skulle bereda dessa mellantjänster, skulle också bli tämligen låg och i sin ordning giva anledning till ständigt missnöje. Dessutom tror jag, att en anordning med nya tjänstemän just skulle motverka det syftemål man vill vinna, ty motionen utgår från, att vår kyrka icke skall vara en prästkyrka, utan vill hävda det allmänna prästadömet. Genom att anordna sådana här tjänstemän skulle man blott få en ny kategori präster av i viss mån lägre rang; hela arbetet skulle läggas på de ordinarie prästerna och på dessa halvpräster, så att säga. Det skulle

således bliva en lagfäst prästkyrka, och man skulle omintetgöra eller försvåra samarbetet med de egentliga lekmännen.

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

Den väg åter, som enligt min mening man bör slå in på för vinnande av det åtrådda syftemålet, är frivillighetens väg, och på denna har ofantligt mycket gjorts både inom svenska statskyrkan och inom de frikyrkliga samfunden. Om jag ett ögonblick stannar inför de sistnämnda, får den ärade motionären giva mig rätt däri, att så gott som allt församlingsarbete, som utföres i de frikyrkliga samfunden och har till syfte att stödja pastorn i hans arbete, har varit framdrivet av frivilliga krafter; och just i detta förhållande, de många frivilliga krafternas arbete för församlingens bästa har en stor del av friförsamlingarnas styrka legat. På samma sätt har inom statskyrkan på senare tid vuxit fram ett mycket mångskiftande och omfattande frivilligt församlingsarbete. Det pågår ett arbete på alla möjliga områden. Man samlar barnen i söndagsskolorna, ungdomen till ungdomsföreningar och de äldre till församlingsmöten, man anordnar vidlyftigt socialt arbete för de fattiga och sjuka och för att stödja vilsekomna och förförda ungdomar o. s. v. Ett storartat kyrkligt arbete pågår, som vuxit oavbrutet och som är buret av varmhjärtade frivilliga krafter. På somliga ställen finnes det ännu icke, men det är en genomgående tendens och strävan i alla ledande kyrkliga kretsar att mer och mer få detta frivilliga församlingsarbete i gång och i verksamhet.

Man har vidare icke blott detta frivilliga arbete inom varje särskild lokalförsamling, utan man har också anordnat särskilda kurser, omfattande hela landet och åsyftande att dugliggöra de många frivilliga krafterna. Man har t. ex. hållit ungdomskurser, till vilka under årens lopp samlats tusentals ungdomar, vilka där fått undervisning och vägledning och vilka vid kurserna fått sig given en mycket stark känsla av ansvarighet för kyrkans bästa och en mycket stark vilja att uträtta något för densamma. De ungdomar, som bevistat de nämnda kurserna, ha sedan inom de lokala församlingarna troget och uthålligt deltagit i det frivilliga arbetet. Man har ytterligare anordnat icke blott dessa ungdomskurser utan även samlat sådana frivilliga krafter, som redan trätt i verksamhet inom de olika lokalförsamlingarna till andra kurser, emedan dessa känt behov av utbildning för de uppgifter de frivilligt åtagit sig. Dessa mötas av nu nämnda kurser, under vilka man vill bibringa dem den insikt och erfarenhet som är av nöden för dem för att vidmakthålla och med bättre framgång fortsätta det arbete de givit sig in på. Att märka är ock, att diakonistyrelsen har såsom sin första uppgift, enligt den instruktion som för denna utfärdats, att *i samarbete med präster och lekmän inom församlingarna verka för en rikare utveckling av församlingslivet.*

Att nu denna min uppfattning är riktig, att på frivillighetens väg det mål bör vinnas, som i motionen åsyftas, stödes av uttalanden från så gott som alla sakkunniga på detta område, både bland

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

de frikyrklige och inom kyrkan själv. Jag vill i korthet bara påpeka, hurusom biskopen i Lund säger, att frivillighetens väg är den som för till målet och biskopen i Hernösand yttrar sig likaså. Diakonistyrelsen på samma sätt. Bland de frikyrkliga uttala sig i denna riktning Stockholms evangeliska predikantförbund och den frikyrkliga samarbetskommittén. Alla betona samstämmigt med mer eller mindre styrka, att frivillighetens väg är den enda man kan gå fram på.

Det förvånar mig emellertid på det allra högsta, att en stor del av de anförda myndigheterna, sedan de bestämt tagit avstånd från lagstiftningsåtgärder och förordat frivillighetens väg, ändå mången gång sluta med att uttala, att de ingenting hava emot, att en sådan här utredning sättes i gång. Jag kan icke förklara det på annat sätt, än att de känna behov av att giva uttryck åt sin sympati för tanken, och jag minnes från de första åren jag var med i riksdagsarbetet, huru jag mången gang frestades att handla precis på samma sätt. Det kunde vara ett önskemål, som jag omfattade med entusiasm. Det påpekades, att genom den eller den utredningen, som föreslogs, målet icke kunde vinnas, och jag hade svårt att finna mig i detta. Entusiasmen drev mig att ändå påyrka utredning. Jag har fattat alla dessa värderade sakkunniges votum på samma sätt. De ha känt sympati för saken och de ha trott sig böra giva uttryck för denna sympati genom att stödja den föreslagna utredningen, fast de förut betygat, att densamma icke skulle leda till något gagn för saken, men jag är förvissad, såsom jag förut antytt, att utredningen icke blott icke skulle vara till gagn utan mången gång skulle skada det åsyftade ändamålet. Jag papekar vad jag sade om vådan att genom lagstiftningen *ålägga* ett sådant här församlingsarbete och om vådan av en anordning med *nya halvprästerliga krafter*, som skulle bliva ett nytt led i prästkyrkan.

I utskottets utlåtande förekommer till sist en passus, som jag ett ögonblick måste stanna vid. Utskottet talar om det vidlyftiga kamerala arbete, som påvilar prästerna och förhindrar dem att ägna sig åt församlingsarbetet. Det är ett mycket vanligt tal, och det är ju så, att när man hör ett tal upprepas ofta, undersöker man aldrig, om det har någon grund eller icke. Det finnes visserligen platser, för vilka ett sådant tal ännu har grund, men jag skall om en stund anföra, huru denna olägenhet hittills kunnat undanrödjas på andra platser. Jag vill å andra sidan framhålla, att det icke är fullt rättvist mot våra medelbeviljande kyrkostämmor att jämt och ständigt komma och göra gällande, att expeditionsarbetet är så betungande, att det hindrar församlingsarbetet, ty såvitt jag vet existerar icke ett enda exempel på, att någon kyrkostämma nekat att anslå medel till anställande av prästerliga skrivbiträden, då sådan önskan blivit framställd på kyrkostämman. Det är möjligt, att sådant förekommit, men jag känner icke något sådant fall. I stället far jag, beträffande Stockholm, t. ex. tacksamt erkänna, att man icke blott anordnat

hela denna väldiga institution, som kallas rotemansinstitutionen, vilken så gott som uteslutande har till uppgift att besörja de kamerala ärenden, som prästerna i övriga delar av landet ombestyra. Dessutom har så gott som varenda församling anställt en eller flera skrivbiträden. Det arbete, som i detta stycke åligger oss i Stockholm, kan alldeles bestämt — jag vågar tala av mångårig erfarenhet — icke på något sätt hindra de präster, som verkligen vilja deltaga i församlingsarbetet och det själavårdande arbetet, att göra detta. Tvärtom tror jag mig kunna säga, att det föraktade expeditionsarbetet mången gång varit ett medel att föra präster och församlingsbor tillsammans, ett sammanförande, som utan detta medel kanske alls icke hade ägt rum. Och detta, att en präst är i tillfälle att i ett, låt vara mycket underordnat ärende, stå en församlingsbo till tjänst, som han aldrig annars komme i beröring med, och att han gör detta på ett vänligt och förtroligt sätt, anser jag vara av icke ringa betydelse med hänsyn till den fråga, som nu är före. Skulle prästen åter lägga arbetet så, att han bibehåller gamla prelatensiska och byråkratiska fasoner och sätter såsom sin högsta uppgift att inom lagens råmärken trakassera vederbörande, så blir det alldeles av ondo; men den prästtypen är, tror jag, lyckligtvis fullkomligt i utdöende. Den som sålunda av det kamerala arbetet inom församlingen menar sig vara hindrad från deltagande i det viktigare församlingsarbetet, han har att ingå till kyrkostämman med begäran att skrivbiträde ställes till hans förfogande, och såvitt jag vet har ett sådant aldrig nekats.

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

Om jag sålunda till sist skulle sammanfatta vad jag sagt, så vore det, att jag av hjärtat är motionären tacksam för att han fört fram frågan, så att vi litet var blivit i tillfälle att giva vår fullständiga anslutning till den tanke, som ligger till grund för densamma, och betona dess vikt och betydelse. Vidare att vi från denna synpunkt böra, så gott vi kunna, föra fram en maning till alla frivilliga krafter att med all iver fortgå på den väg, som vi inslagit, och som enligt min mening skall lända vår kyrka till det allra största gagn. Från denna synpunkt får jag, herr talman, instämma i yrkandet på bifall till reservationen.

Herr Boberg: Först ber jag att få tacka utskottet för den förståelse som kommit min motion till del i utskottet, och för att utskottet yrkat bifall till densamma.

Sedan vill jag be, att kammarens ledamöter hava litet fördrag med mig, om att jag för en gång tager uppmärksamheten i anspråk litet längre än vanligt. Jag brukar i allmänhet icke hava ordet i onödan.

För att de närvarande skola komma in i ställningen, skall jag be att ur min motion få uppläsa några små bitar.

»Den, som med uppmärksamhet och intresse följer tidens rörelser och vad som sker på djupet bland vårt folk, inser klarligen att ingenting är viktigare än att ett sunt och kraftigt inre upp-

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

byggelsearbete äger rum och att detta arbete bedrives på ett tidsenligt sätt, som kan befrämja dess framgång. Ty det är dock på själens utrustning, tro och livsmål, som utvecklingen till ont eller gott beror. Missvårdas det andliga livet, erhåller icke detta sund näring och ledning, så sträcka sig de ledsamma följderna därav ut i alla riktningar och giva sig till känna i svaghet, upplösning, självsvåld och osäkerhet på snart sagt alla livets områden.

För närvarande befinna vi oss i en period av stark påfrestning, då det gäller de andliga värdena, som stå i fara att underskattas och missaktas. Världskriget med dess sorgliga verkningar har mycket bidragit till att skapa tvivel på den inre rättvisan och på kristendomens förmaga att tygla de själviska och onda krafterna i världen. Materialismen, representerad av industrialismen, kapitalismen och klasskampen samt det därav uppkomna hatet och spänningen ha trängt i förgrunden. Litteratur, konst och nöjesliv ha ofta dragits ned och bidragit till att skapa liknöjdhet och misstroende för det verkligt andliga och dess betydelse och nödvändighet för ett sunt själs- och samhällsliv. Ett sådant kan nämligen aldrig utveckla sig och bestå genom enbart kritik, förnekelse, skämt och hugskottsartade spekulationer.»

Så har jag sagt:

»Kyrkans uppgift är att hålla de kristna idealen levande bland folket och söka att göra kristendomens sanningar verksamma i hem- och samliv. Tyvärr har dock kyrkan på allt för många platser i landet mist greppet om själva folket. Detta går ofta sin egen väg; kyrkorna stå tämligen tomma, synnerligen ute i landsorten.

Den som tänker på, vad kyrkan med sin gamla och väldiga organisation kunde vara i och bland vårt folk och därmed jämför vad hon för närvarande mångenstädes är, gripes av vemod och önskade gärna, att kyrkan om möjligt måtte leva upp till ett kraftigare och rikare liv. Hur skall detta ske? Detta är just frågan. En orsak, att kyrkan utövar så litet inflytande och att kyrkorna stå så tomma på många platser i landet, är utan tvivel den att många av dess präster äro för gamla, utslitna och trötta. Somliga sakna innerst nitet och den erforderliga begåvningen för sitt viktiga kall. Huru skall man vänta, att kyrkan på deras ort skall gå framåt och utöva något vidare inflytande på folkets andliga fostran och liv? Vissa präster äro också nedtyngda av annat rent civilt arbete. Deras tid och krafter räcka icke till för församlingsvården och förberedelse för själva predikan, vilka båda äro så viktiga.»

Sedan har jag sagt:

»Prästen liksom predikanten måste också tänka och tala folkets språk, så att folket förstår predikan. Och han måtte känna och leva med i de frågor, varom det rör sig, om det skall bli anda och sanning uti förkunnelsen. Egentligen är prästens kall mycket svårt och krävande. Och det är lättare att framställa krav på,

hur det skulle vara, än att verkligen bistå honom, så att han får hjälp uti sitt viktiga värv. Men hjälp behöver han.

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

Denna hjälp måste komma från församlingen, från lekmannahåll.»

Vidare har jag sagt:

»Olyckan för kyrkan är, att prästen står så gott som alldeles ensam, då det gäller att uppehålla predikan och den andliga verksamheten i församlingen. Detta är icke lyckligt varken för honom eller menigheten. De stå båda i fara att tröttna på varandra. Om den frikyrkliga verksamheten skulle utveckla sig på samma sätt, så att predikanterna blevo de enda andligt verksamma och jämt talande, så skulle medlemmarna i församlingarna tröttna, det hela stelna till och bli statskyrkan likt. Just det, att lekmannens arbete och vittnesbörd avlägsnats från kyrkan har vållat mycken andlig söndring och strid, avtappat kyrkan mycken kraft och försvagat hennes inflytande bland folket i landet. Det måste inträda en förändring härutinnan, om det skall utveckla sig till ett bättre tillstånd.

Det är säkert ingen lätt sak att finna en lämplig och lycklig form för ett nyttigt och fruktbringande samarbete mellan präster och lekmän. Svårigheter finnas, och dessa skola vid en närmare undersökning måhända visa sig vara större, än man på förhand kan beräkna. Oövervinneliga kunna de emellertid icke vara. Något måste dock göras, om kyrkan skall bli till den betydelse och välsignelse för vårt folk, som hennes kostnad, storlek, ställning och tradition giva berättigande till att vänta.

En utväg till hjälp för prästen vore, om det i varje församling där sådan kan ske, på framställning av ett visst antal medlemmar i församlingen å kyrkostämma utsåges en, i stora församlingar flera lämpliga och begåvade personer, som församlingen hade förtroende för och som gjort sig kända för kristligt intresse och stadga, att bistå pastorn i hans viktiga och ansvarsfulla arbete, såsom med predikan, vid möten, sjukbesök och i ungdomsverksamheten, vilken sistnämnda är så nödvändig, om kyrkan och kristendomen skola få rotfäste i det uppväxande släktet. I de allra flesta församlingar finnas kristliga personer med tillräcklig både kristlig och allmän kunskap och begåvning för detta värv. De flesta skulle säkert utföra detta arbete för intet på grund av sakens vikt och deras intresse därför. Men där ej så vore fallet, borde det vara en relativt lätt sak att på frivillig väg insamla det härför behövliga arvodet. Domkapitlet borde väl fa myndighet att pröva dessa personers lämplighet för kallet, vartill de måhända till en början icke borde väljas för mer än högst 3 år i sänder.»

Så har jag slutligen sagt: »Röster börja höjas för avskaffande av hela vår svenska statskyrka.» Herrarna komma ihåg, att beslut därom fattats i andra kammaren, fastän icke vid denna riksdag. »Dessa röster skola tilltaga i styrka, om ej lekmännen komma in i dess arbete på ett mer direkt och verksamt sätt. Lekmännen måste känna

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

sig mer medansvariga för kyrkans arbete och utveckling, än vad de nu göra.

Då man som jag är övertygad om, att statskyrkans avskaffande skulle lända vårt folk till stor andlig skada, bidraga till upplösningen och förvirringen i riket samt delvis medföra en bedrövlig avkristning och den rena hedendomens återuppkomst på många platser i landet, ville man gärna göra något för att förhindra detta.»

Det är från dessa motiv, som jag utgått och att döma av den uppmärksamhet, som min motion väckt i tidningspressen, kan jag förstå, att intresset för denna fråga är rätt så levande över hela landet. Icke allenast vissa stockholmstidningar hava haft motionen inne och artiklar om densamma, utan även en hel del landsortstidningar hava sysslat med frågan på samma sätt; och de flesta, som jag sett, hava uttalat sin sympati och sitt intresse för saken och sin önskan att något borde göras. Det är synnerligen en tidning, nämligen Svenska Morgonbladet, som är frikyrkans speciella organ, som ställt sig tveksam.

Nu har utskottet varit vänligt att inhämta yttranden av personer eller myndigheter, som skulle kunna tänkas hava något intresse för denna fråga eller också kännedom om bästa sättet att lösa densamma. Dessa uttalanden äro bifogade såsom bilagor till utskottets utlåtande, och jag skall icke trötta kammarens ledamöter med att upprepa dem. De gå dock i tillstyrkande riktning. Ärkebiskopen har visat den stora vänligheten att tillsända mig tidningen *Vår Lösen,* däri han skrivit en artikel i detta ärende. Om jag läst den artikeln förut, hade jag kunnat hämta ytterligare grund för motionen ur den artikeln. Han säger däribland annat: »Det katoliserande felet i evangelisk-luthersk kristenhet har varit, att vi icke tagit vara på och använt de lekmannakrafter, som finnas. I åtskilliga av ärkestiftets församlingar råder det berömvärda och efterföljansvärda förhållandet, att män, som predika i hem, skolor, bönhus och i kyrkorna vid uppbyggelsemöten och andra frivilliga andaktsstunder, äga sin bärgning och ett ovärderligt sedligt stöd av ett jordbruk eller annan borgerlig syssla. I enstaka fall lämpa sig dessa lekmannapredikanter även för högmässopredikan», säger ärkebiskopen, som i detta sammanhang gör den vågade frågan: »Icke är det sagt, att prästen är den bäste predikanten i församlingen.» — Herr Klefbeck, får ursäkta, men det är ärkebiskopen, som vågar denna sats.

Från andra håll inom kyrkan hava kommit ungefär liknande vitsord.

Svenska Morgonbladet har intresserat sig mycket för denna fråga och anställt en enquête, vari en del frikyrkliga personer uttalat sig om motionen. Missionsföreståndare Nyrén har sagt, att »det är för det andliga livets höjande, som lekmannaverksamheten alltid och mången gång under hårt motstånd arbetat. Kan det nu möjligen börja att ske under lyckligare förhållanden och i större omfattning i såväl kyrklig som frikyrklig form till rikare välsignelse för vårt folk, så är ju detta till båtnad och glädje». — Det är ett ganska märkligt uttalande som rektorn vid baptisternas seminarium, Benander, har. Det är icke synnerligen långt, och om herrarna nu skola avgöra frå-

gan, ha kanske herrarna intresse av att höra en del av detta uttalande. Han säger: Vill man verkligen få till stånd en varmare livaktighet i verksamheten och en vaken förståelse av de andliga livsvärdena, så är detta utan tvivel ett av de verksamma medlen att vinna detta mål. Genom lekmännen kunna massorna i allmänhet nås lättare. »Prästernas anseende skall säkert höjas och icke förminskas, om de förstå att samverka med lämpliga personer, vilka med välsignelse utföra verksamhet på områden och i former, som komplettera prästens ämbetsutövning.» Sedan framhåller han, att icke endast kyrkan behöver tänka på detta utan även ett samfund sådant som baptistsamfundet, ty även där visa sig tendenser att lägga det mesta arbetet på prästen, under det att de enskilda medlemmarna draga sig undan.

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

En annan mycket representativ person inom metodistsamfundet, d:r K. A. Jansson, yttrar sig på följande sätt: »Det vore enligt min mening ett i hög grad klokt steg, om man förverkligade den av motionären åsyftade åtgärden och finge inom statskyrkoförsamlingarna en stor kår av verkligen gudfruktiga och nitiska lekmannapredikanter, sådana som tänka de breda folklagrens tankar, leva deras liv, förstå deras problem och livskamp, känna med deras känslor och tala deras språk. Det skulle tillföra statskyrkan en ny och ofantligt stor, hittills alldeles oanvänd kraft. Motionärerna röja genom sitt förslag en hög grad av vidsynthet och framsynthet. Att på frivillighetens väg medel skulle kunna samlas till sådana lekmannamedhjälpares underhåll kan väl icke betvivlas.»

Nu synes det mig, att herr Klefbeck alldeles missförstått min motion eller icke läst den rätt innantill, innan han stod upp för att kritisera den, såsom han nyss gjorde. Jag har aldrig i motionen framhållit, att denna verksamhet skulle ske annat än på frivillighetens väg. Jag har sagt, att personer skola frivilligt ställa sina krafter till förfogande och, om deras ekonomi är sådan, att de icke kunna göra det, så skulle det vara relativt lätt att på frivillighetens väg insamla medel härför.

Nu har han fästat sig vid en detalj i motionen. Jag har hänvisat till, att dessa lekmannapredikanter kunde väljas på kyrkostämmorna; detta har jag gjort av den anledningen, att det är rätt svårt för en präst att välja en lekman till medarbetare, ty vilken han än väljer, så kan han bliva ansedd såsom partisk, men blir denna lekman vald på kyrkostämma, så är det *folket*, som väljer honom. Och i händelse någon kyrkostämma, skulle välja en person, som icke vore lämplig, så har jag föreslagit, att domkapitlet skulle hava prövningsrätt och sålunda kunna refusera den, som sålunda blivit vald. Finnes det något annat sätt, som är lättare och mer framkomligt, så ser jag det med glädje. Här är icke fråga om sättet och formen utan om själva *saken*, som jag anser vara ytterst viktig för dem, som önska att statskyrkan skall äga bestånd och bliva till så stor och rik välsignelse, som hon med hänsyn till sina traditioner och sin ställning hos vårt folk borde vara.

Nu hava några ledamöter i utskottet reserverat sig mot utskottets

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

hemställan, och det är huvudsakligen tre skäl, som de hava framburit: för det första att vederbörande präster *redan hava rätt* att använda lekmän, för det andra att *det kostar pengar* att få en sådan verksamhet till stånd, för det tredje, att kyrkostämmorna icke äro lämpligt forum för att utse dessa lekmän. Jag är verkligen glad över, att det genom denna motion eller genom den behandling den rönt i utskotten och genom uttalanden i riksdagen har fastslagits, att alla svenska präster hava rätt att utan fruktan för överordnade använda lekmannapredikanter i den utsträckning, som anses nödvändigt. Detta är nu fastslaget av svenska riksdagen, och jag hoppas det skall höras landet utöver. Ty jag vet, att det finns många präster, som önskat begagna sig av lekmän såsom medhjälpare, men som varit rädda för efterräkningar, om de så gjort; andra hava icke varit benägna att göra det, och de hava skyllt på sina överordnade och på den fruktan, som de haft för dem. Efter detta kunna de icke göra det. Detta är klart, och däröver är jag glad. Vidare: det skulle kosta pengar att använda lekmän; men dessa pengar skulle ju inga andra betala, än de, som äro *intresserade* för saken. Om de vilja släppa till pengar, bör *det* ju icke göra ont i andras hjärtan eller portmonnäer.

Så säga reservanterna till sist, att kyrkostämmorna icke äro lämpligt forum för utseende av dessa lekmannapredikanter. Om så icke är fallet, så får man tänka sig någon annan lämpligare tillsättningsform. Om man vill saken och om man såsom herr Klefbeck sade, anser saken »mycket behjärtansvärd», så förundrar det mig, att han icke har kommit med något positivt förslag i frågan utan yrkar avslag. Han uppträder i riksdagen rätt många gånger och tager till orda för att försvara saker, som det förvånat mig, att han velat taga i försvar; men när det gäller denna sak, som rör hans egen kyrka, då menar han att det är bra precis som det är och att det icke behöver — åtminstone på lagstiftningsväg — åstadkommas något vidare.

Herr talman! Jag skall icke för närvarande trötta kammaren med att hålla på längre, utan slutar med att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Holmquist: Det har sagts mig från håll, som bör vara fullt tillförlitligt, att en motion fullkomligt liknande den som nu föreligger i detta utlåtande blivit i andra kammaren avslagen, utan att någon egentlig debatt där förekommit. Vid sådant förhållande lär det vara tämligen lönlöst att här ingå i någon längre debatt om föreliggande förslag, då jag förmodar att ett överlämnande till andra kammaren av denna kammares beslut om bifall till utskottets hemställan skulle i andra kammaren näppeligen kunna föranleda annat än att detta kammarens beslut bleve i andra kammaren avslaget. Då jag nu emellertid har ordet, ber jag för min del få säga något litet.

Man måste ju säga, att det ämne som omspännes, jag vill icke säga i motionen men i utskottets utlåtande med vid detsamma fogade bilagor, är mycket stort. Det innefattar lekmannaverksamhets

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

anordnande icke blott i form av biträde i de rent prästerliga sysslorna utan jämväl såsom biträde i prästernas kamerala åligganden ända ned till skrivaredömet. Jag vill i det fallet säga, att motionären har mera begränsat sin uppgift. Det egentliga förslaget, som motionären framlagt, är ju såsom han yttrat avsett att lätta på prästernas göromål, och han hemställer, att kyrkostämmorna måtte utse vissa personer att biträda prästen i hans ämbete. Den ärade motionären förklarade från talarstolen nyss, att genom den diskussion som här ägt rum och genom detta utlåtande vore fullständigt fastslaget, att prästerna skulle äga en sådan rätt till biträde av lekmän. Jag ber att få säga för min ringa del, att jag icke har den uppfattningen. Denna rätt är väsentligt begränsad. Jag kan icke föreställa mig att t. ex., då utskottet i slutet av sin motivering säger, att detta prästernas biträde skulle hava behörighet att förrätta dop, begravning, utdela nattvard o. s. v., detta — såvitt det gäller en statskyrkoprästerlig handling — skulle gå för sig med mindre än lagändring sker, varigenom rätt att välja sådant biträde varder prästerskapet medgiven. Det är ju alldeles klart, att om det endast vore fråga om medhjälpare åt prästerna för undervisning i söndagsskola, för andliga betraktelser o. d., så existerar en sådan rätt för den som vill använda sig därav.

Nu är det ju så, att vad som beslutas på kyrkostämma det är en offentlig handling. Och det är alldeles klart att, om de personer som valdes av stämmorna icke skulle av domkapitlet godkännas, så är det naturligtvis en offentlig akt, som för dessa personer måste hava en synnerligen menlig inverkan. Det kan icke hjälpas. Om domkapitlet refuserar de av kyrkostämman valda personerna, blir det en verklig kränkning. Att förorda någonting sådant, när det gäller kyrkliga hedersposter lärer väl knappt av någon kunna anses vara lämpligt. Också vill det synas, både i utskottets utlåtande och av vad var och en av dem som blivit i ärendet hörda yttrat, att de i detta avseende ställa sig rent avvisande. Nu har motionären, såvitt jag fattat honom rätt, ansett, att även andra utvägar skulle kunna anlitas, än som vore till favör för den tanke, som ligger bakom motionen. Det tror jag också. Men efter min mening finnes det endast en utväg, och det är den utväg, som alla hava föreslagit, nämligen att ett *frivilligt arbete* skall etableras mellan församlingen och prästen. Det har av den ärade motionären upplästs en del yttranden av personer, vilkas namn jag delvis känner, men vilka jag i övrigt är ganska främmande för. Jag har icke dessa yttranden till hands, men herr Klefbeck har i allmänhet omförmält vad i ärendet hörda, ganska framskjutna personer och institutioner yttrat. Han nämnde egentligen icke någonting annat, än att de i allmänna ordalag i stort sett ställde sig på frivillighetens väg. Men det är några av dessa yttranden, som tyckas hava en sådan kraft, att de borde tala ett mycket starkt språk i denna fråga. Så t. ex. säger biskopen i Lund: »Formerna för samarbetet måste bli mycket växlande efter skilda församlingars olika behov och möjligheter.

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

Någon allmänt gällande lagstiftning för sådant torde svårligen kunna utarbetas; utan lär väl i de allra flesta fall frivillighetens och frihetens väg vara den enda framkomliga.» Det är ju efter min mening, trots att han tillstyrker en utredning, fullt klart, att biskopen i Lund anser *frivillighetens* väg vara den enda framkomliga.

Går jag åter till yttrandet av biskopen i Härnösands stift, så säger han följande: »För övrigt kunna nog lagar och förordningar i denna djupgående sak ganska litet uträtta.

Det är en *folkväckelse* vi behöva med vidgad blick för de andliga värdenas och krafternas vitala betydelse för folklivets hälsa.

Finge en sådan genomtränga samvetena och lära oss, att vi *behöva Gud* för att kunna bestå såsom ett lyckligt svenskt folk, då skulle ock många hämmande och skiljande skrankor falla, och vi — både präster och lekmän, både kyrkliga och frikyrkliga — under fördjupad ansvarskänsla fatta, att vi ock *behöva varandra.*

Denna väg är enligt min övertygelse den enda, som leder fram till förverkligandet av motionärens behjärtansvärda önskemål.»

Klarare och mera distinkt kan man väl icke uttala, att något från Kungl. Maj:t eller svenska riksdagen framgånget förslag, som avser att genom lag reglera dessa förhållanden — och på någon annan väg kan väl icke utskottet syfta — leder *icke* fram till det syfte, motionären avser.

Jag skall ytterligare anföra ett yttrande, som har avgivits av en här mycket omtalad institution, svenska kyrkans diakonistyrelse. Denna gör i slutet av sitt yttrande följande enligt min mening synnerligen kraftiga uttalande, som även synes i detta avseende fullt klarläggande: »Enligt diakonistyrelsens mening torde det arbete, varom här är fråga, bäst främjas, om det med statsmakternas i deras egenskap av värn om de andliga värdena givna stöd får växa fram på frivillighetens väg utan att alltför mycket lagbindas eller göras beroende av stämmobeslut och myndigheters åtgöranden.

I detta hänseende finner sig diakonistyrelsen — trots tidens växlingar sedan dess — i huvudsak kunna instämma i vad kyrkolagutskottet vid 1868 års kyrkomöte yttrade vid behandlingen av en då väckt motion om lekmannaverksamhetens inordnande i kyrkan. Vad tjänsten i ordet vidkommer hänvisades till redan givna bestämmelser i kyrkolagen och annorstädes, enligt vilka en sådan tjänst under samarbete mellan präster och lekmän kunde åvägabringas. 'Om icke desto mindre en dylik samverkan ofta uteblir' — tillade utskottet — 'beror detta av förhållanden, vilka ingen lagstiftning förmår att ändra'.»

Jag kan icke förstå annat än att med dessa uttalanden, som jag här tillåtit mig att kanske något vidlyftigt uppläsa, hava dessa framstående myndigheter direkt och klart förklarat, att motionärens syfte, som är samarbete mellan präster och lekmän inom svenska statskyrkan, är gott, men att det icke kan vinnas på lagstiftningens väg, utan måste vinnas på *frivillighetens* väg.

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

Skulle jag våga tillägga något, så vore det att ge uttryck åt den glädje jag känner däröver att svenska statskyrkan kommit därhän under senare tider att verkligen gå till församlingen och anhålla om hjälp i det arbete, som kyrkans män hava sig ålagt; ty sannerligen den svenska statskyrkan förr i särskilt hög grad ansåg sig böra företaga sig något sådant. Jag behöver icke gå tillbaka till konventikelplakatets tid, utan långt senare har svenska statskyrkan ställt sig mycket främmande för det syfte, som ligger bakom denna motion. Skulle svenska statskyrkan ytterligare taga ett steg till inre föryngring och till förståelse av den lag, som bjuder att allting måste ändras i förhållande till de omständigheter under vilka institutioner leva och verka, så tror jag, att det samarbete på frivillighetens väg, som jag här tillåter mig förorda, skall bliva mycket lättare, gå mycket djupare och bliva mycket mera framgångsrikt.

Med den uppfattningen, herr talman, tillåter jag mig yrka bifall till reservationen.

Herr Dalberg: Jag skall icke förlänga diskussionen, men då jag är en av reservanterna, ber jag att få säga några ord.

Jag kan kan icke finna skäl till utskottets förslag. Skulle ett bifall avse bättre samarbete mellan kyrkan och kyrkligt intresserade, måste detta innebära ett misstroendevotum mot det samarbete, som nu fortgår där det kan ske och som måste anses utföras efter bästa förmåga.

Skulle däremot motionären avse ett bättre samarbete mellan kyrkan och frikyrkliga, vill jag hänvisa till att ett nyligen hållet frikyrkomöte uttalat sig för skilsmässan mellan stat och kyrka. Det kan då icke passa att komma och bjuda på samarbete.

Erfarenheten har alltid visat, att kyrkan, med några få undantag, ej kunnat ställa sig förstående till andra religiöst intresserade, och då kan nog ej staten genom några åtgärder verka sinnesändring.

Även har erfarenheten visat, att religionen går bäst verksam framåt, om den får verka i frihet med sin inneboende kraft, som försvagas genom statens kalla åtgärder.

På grund härav får jag, herr greve och talman, yrka bifall till reservationen.

Herr Bergqvist: Sedan andra kammaren avslagit motionen, har, såsom förut påpekats, ett bifall till densamma i denna kammare ingenting att betyda. Emellertid är det en äkta luthersk tanke, att intim samverkan bör äga rum mellan präster och lekmän för det kyrkliga församlingslivets höjande, och för min del finner jag motionens syfte synnerligen behjärtansvärt. Dess syfte är ju att söka åstadkomma ett större samförstånd mellan präster och lekmän för att bana väg för kristlig tro till så breda lager som

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

möjligt och för att göra kristendomen till en verklig makt i folkets liv.

En samverkan mellan präster och lekmän har ju också inom den svenska kyrkan sedan långt tillbaka i stor utsträckning ägt rum. Om man läser det utlåtande, som lämnats utav svenska kyrkans diakonistyrelse och som finnes bilagt utskottets utlåtande, får man ett starkt intryck av detta; men en sådan samverkan har förefunnits inom kyrkan redan långt innan diakonistyrelsen kom till stånd. Emellertid har denna samverkan alltid i stort sett vilat på frivillighetens grund. Det finnes ju vissa institutioner och myndigheter, i fråga om vilka det är i lag bestämt, att lekmännen skola däri medverka, men jag tänker nu närmast på det frivilliga församlingsarbetet.

Man kan skilja mellan en rent legal och en frivillig verksamhet inom det kyrkliga församlingsarbetet. Till den förra hör förnämligast förrättandet av den offentliga gudstjänsten och sakramentens förvaltning. Denna verksamhet har alltid ombesörjts av prästerskapet. Och enligt min uppfattning bör detta även för framtiden ske. Likaväl som inom det borgerliga samhället de olika samhällsfunktionerna utföras av dem, som äro satta därtill, så bör också detta ske inom det kyrkliga samfundet. Jag kan därför icke biträda den i utskottets motivering gjorda antydan, att den begärda utredningen även skulle omfatta frågan om lekmäns behörighet att förrätta dop och utdela nattvarden under normala förhållanden. En annan sak är det, när man tänker på de fall, där verkligt nödfall föreligger. Vad den friviliga verksamheten i församlingen angår, är en medverkan från lekmännens sida synnerligen önskvärd. Särskilt gäller detta under den nu rådande prästbristen. Sålunda kunna lekmännen göra en mycket värdefull insats i den kyrkliga ungdomsverksamheten, i söndagsskoleverksamheten och likaså i den kyrkliga kärleksverksamheten. De kunna med ett ord på många sätt stödja prästerskapet i det mera fria församlingsarbetet. Fråga är emellertid, om denna medverkan kan ordnas genom statens ingripande. Av de yttranden, som bifogats utskottsbetänkandet, framgår, att man från de mest kompetenta håll ansett, att den samverkan, varom här är fråga, bör vara frivillig, och för min del anser jag, att detta är i det stora hela riktigt. Det kan ju emellertid finnas fall, när ett legalt ordnande utav lekmännens medverkan i det kyrkliga arbetet kan vara önskvärt. Jag tänker därvid särskilt på mitt eget stift med dess stora och vidsträckta församlingar. Med den ringa tillgång på prästerliga krafter, som nu råder, är det ofta omöjligt för prästerskapet att kunna tillgodose alla de behov, som på det religiösa området förefinnas. Om t. ex. en sjuk önskar nattvarden, kan det hända, att prästen på grund av de stora avstånden och de många göromål, han har, icke hinner att betjäna honom, men man skulle då kunna tänka sig, att i dylika fall en kristligt sinnad lekman skulle få utdela nattvarden åt den sjuke. Detta vore ju i alla fall icke mera oegentligt, än att nöddop kan få förrättas av lekmän.

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

Emellertid kan det icke enligt kyrkans ordning ske, vilket synes vara att beklaga. Jag har ofta känt behov exempelvis av en sådan anordning, att biskopen skulle kunna meddela en lekman tillstånd att, när nödfall föreligger, utdela nattvarden åt sjuka, och en sådan sak kunde ju vara värd att upptagas till omprövning och att eventuellt bli föremål för legala bestämmelser. En annan sak, som har påpekats i utskottsutlåtandet, är de många kamerala göromål, som prästerskapet har, och behovet av att få skrivbiträden på pastorsexpeditionerna. Det skulle vara önskvärt att även denna sak bleve föremål för statsmakternas omtanke, och jag vill hoppas, att så också skall ske.

Jag vill på grund av vad jag nu anfört för min del icke motsätta mig, att kammaren uttalar sin anslutning till den kläm, som finnes i utskottsbetänkandet, och jag skall därför ansluta mig till yrkande om bifall härtill.

Herr Ekman, Karl Johan: Herr greve och talman, mina herrar! Det stora intresse, som denna motion har väckt bevisar, att motionären träffat något, som just rör sig i denna tid. Motionen är i sanning tidsenlig. Det förhåller sig nämligen så, att efter det religiösa uppvaknandet under 1800-talet följde också ett behov, ett personligt behov för lekmännen att göra sin kristendom gällande ute i livet, att föra de kristna sanningarna ut i livet och omsätta dem i gärning. Vi veta ju, att det var de frireligiösa, som i första rummet voro bärare av denna nya religiösa väckelse, och sålunda kom det även att bliva de frireligiösa lekmännen, som i första rummet togo upp detta mera praktiska arbete att söka åstadkomma större livaktighet i församlingsarbetet. Emellertid, inför den demokratisering, som allt mera trängt sig fram och nu brutit igenom, och inför de stora, väldiga sociala uppgifter, som tränga på, har, kan man säga, detta behov att föra kristendomen ut till praktiska resultat vuxit i omfattning. Det har blivit ett kyrkosamfundets behov. Det är det som gjort, att kyrkan allt mera riktat sin uppmärksamhet åt detta håll. Det är redan nio år sedan kyrkomötet beslöt och Kungl. Maj:t biföll inrättandet av svenska kyrkans diakonistyrelse, som har till sin uppgift just att söka åstadkomma ett sådant samarbete på frivillighetens grund mellan präster och lekmän, som motionären har åsyftat. Utav diakonistyrelsens utlåtande, som är fogat vid betänkandet, ser man, huru ofantligt mycket, som redan under dessa nio år uträttats i detta avseende. Arbetet har växt oerhört och mycket snabbt. Den förste talaren, herr Klefbeck, har också mycket riktigt redogjort för, hur mycket i den vägen redan är i gång på alla möjliga områden beträffande såväl ungdomsvården som söndagsskoleverksamheten och församlingsvården i allmänhet. Jag tror för min del, att just anlitandet av lekmän och samarbetet med lekmännen är det nya, som kan giva vår kyrka nytt liv och göra hennes insats i folklivet friskare och kraftigare än vad hittills varit fallet. Men nu är det så, att vad som inom de frireligiösas samfund kan göras utan alla hinder det möter mången gång inom statskyrkan hinder uti gällande lag-

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

stiftning. Om jag tänker på en sådan sak som kyrkorådets ställning, så skulle ju där kunna erbjuda sig det allra yppersta tillfälle till samarbete mellan präster och lekmän och nog låge det nära till hands att utse till kyrkorådsledamöter personer som vore skickade att samarbeta med prästerna ifråga om kyrkans sociala uppgifter. Men kyrkostämmoförordningen medger icke något sådant samarbete. Det är icke tillåtet för prästen att anlita kyrkorådet såsom sådant för dylika uppgifter. Det skulle vara ganska värdefullt, om prästen hade rättighet att, om han så ville, anlita flera eller färre av kyrkorådets medlemmar för sådana uppgifter som att deltaga i arbetet för ungdomsvården, sjukvården eller fattigvården, när det sker ur rent kyrklig synpunkt, eller i allmänhet för lösande av rent sociala uppgifter som kunna ifrågakomma och som kyrkan mer än världsliga sammanslutningar är skickad att lösa. Det skulle därför vara önskvärt, att man finge en viss utvidgning av kyrkorådets befogenhet. Vidare vill jag säga, att hela utvecklingen tenderar till att en omläggning av förhållandet mellan stat och kyrka blir en nödvändighet. Vad som då skall sättas i stället för det vi ha är en utvidgning av kyrkoförfattningen på sådan grund, att lekmännen bli aktivt verksamma. Jag föreställer mig, att man skulle kunna få ett kyrkomöte, som är byggt på långt bredare folklig basis än det nuvarande. Jag menar också, att man i stiften skulle kunna få vid sidan av biskopen och domkapitlen stiftmöten eller stiftsynoder med präster och lekmän; och föremålet för deras verksamhet skulle bliva i första rummet den kyrkliga kärleksverksamheten, där just lekmännen skulle kunna användas. Det är ett rimligt krav, att när man uppkallar lekmännen till frivillig verksamhet inom kyrkan, man också ger dem tillfälle att vara med om anordnandet av detta arbete och besluta om det. Det hindrar icke, att arbetet, när det utföres, skall ske med frivilliga frafter och på ett fullt frivilligt sätt. Här yppar sig ett vidsträckt fält för användning av lekmannakraften både på nämnt sätt inordnad i den kyrkliga organisationen och utövad mera på frivillighetens väg. Närmast gäller det nu ett rent frivilligt arbete, och beträffande det vill jag understryka vad diakonistyrelsen säger i sitt utlåtande såsom sammanfattning av dess mening. Diakonistyrelsen säger att om således »ifrågavarande samarbete huvudsakligen måste framväxa på frivillighetens väg» — detta äro ju alla ense om — så »anser diakonistyrelsen, att det icke kan vara annat än till gagn för de vidare strävandena härutinnan, om riksdagen genom ett uttalande i enlighet med motionen gåve även sitt stöd åt desamma». Det är i förhoppning, att det frivilliga arbetet skall på ett sådant sätt stödjas åtminstone från denna kammares sida, som jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Klefbeck: Herr talman! Jag skulle verkligen icke ha vågat att besvära kammaren än en gång, om icke den ärade motionären icke mindre än tre gånger särskilt apostroferat mig. Han började med att säga, att jag icke läst hans motion. Jag får säga, att det kunde verkligen icke falla mig in att yttra mig i en sak, som jag

icke tagit åtminstone något litet reda på. Då jag inte kan förutsätta, att en sådan man som motionären med avsikt förvränger vad jag säger, kan jag icke förstå hans yttrande på annat sätt, än att han icke hörde vad jag sade. Annars tycker jag, att en utgångspunkt för en diskussion alltid är den, att man skall försöka förstå varandra.

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

Först vände han sig mot mig med ärkebiskopens auktoritet och påvisade, huru ärkebiskopen med beröm vitsordat, huru både jordbrukare och andra näringsmän predikat, och han frågade mig, om jag icke ansåg, att möjligen en sådan skulle kunna predika nästan lika bra som en präst.

Jag vill då påpeka, att just detta exempel, som han anför, är ett exempel på den mening som jag har hävdat här, att nämligen den *frivilliga* kraften tages i anspråk redan nu av de kyrkliga myndigheterna. Om vad för övrigt beträffar prästens förmåga att predika, så vill jag, då denna anmärkning har riktats till mig, ärligt säga, att det aldrig har lyckats mig att samla så mycket folk omkring min predikstol som den ärade motionären gjort kring sin under sin glanstid.

Vidare sade motionären, att det ej alls var meningen med motionen, att man skulle gå någon annan väg än frivillighetens. Jag frågar då: Varför behöver man då en utredning? Denna utredning skulle ju ha till syfte att få till stånd ett samarbete mellan präster och lekmän på frivillighetens väg, och då är ju den utredningen totalt överflödig, enär ju ett sådant samarbete redan existerat, något som också redan blivit konstaterat från alla möjliga håll. Vad skulle man kunna vinna genom en utredning? Skulle det vara *något nytt* att vinna, så kan jag ej inse, att det vore något annat än att man skulle åstadkomma något genom lagstiftning.

Till sist uttryckte den ärade talaren sin förvåning över, att jag så många gånger här står upp och försvarar saker, som det är så underligt, att jag kan försvara. Jag vill skicka tillbaka samma förvåning och ber att få säga, att det har förvånat mig många gånger, att herr Boberg försvarat sådana saker som han försvarat. Det är således samma förhållande; det gäller bara olika föremål.

Så sade herr Boberg, att när det gällde detta arbete inom min egen församling då upp rädde jag och ville ej vara med om saken. Jag tror, att mitt anförande visat, att jag har det allra varmaste intresse för det frivilliga församlingsarbetet, och att jag var rädd för, att detta på något sätt skulle förstöras. För övrigt kan jag ju säga, att vi hava ett rätt blomstrande frivilligt samlingsarbete inom min egen församling.

Sedan sade han, att när det gällde detta problem jag icke hade kommit med något positivt utan endast kritiserat. Ja, det förklarade motionären för mig, att han skulle säga, *innan han visste* vad jag skulle yttra, och det gjorde han också, men jag vädjar till kammaren, om jag ej i mitt anförande tydligt redogjorde för det frivilliga samarbete mellan präster och lekmän, som redan förekommit, och hur jag bestämt hänvisade till, att lösningen av denna fråga vinnes genom att gå vidare på frivilligheten väg.

Till sist skall jag bara be att få säga, att den ärade motionär i

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

andra kammaren, som frambar precis samma motion, som herr Boberg här, yttrade vid motionens behandling i andra kammaren, att han av den utredning, som utskottet lämnat, hade kommit underfund med, att det önskemål, som han framburit, redan med nuvarande förhållanden kunde realiseras och ofta realiserades, och att han därför instämde i utskottets yrkande om avslag. Jag är sålunda i gott sällskap, då jag åberopar mig på själva medmotionären i mitt yrkande på bifall till reservationen.

Herr Borell: Herr greve och talman, mina herrar! Jag skall i denna sena timma ej mycket förlänga debatten, men anser mig dock böra säga några ord på utskottets vägnar, delvis därtill föranledd av vissa yttranden under diskussionen. Alla, motionären, utskottet och de, som yttrat sig under denna diskussion, äro ju ense om att tyngdpunkten måste läggas på det frivilliga arbetet. Därom råder ingen tvekan. Utan frivillig insats kan aldrig det mål nås, som i motionen avses.

Åtskilliga av talarna ha dock yttrat sina tvivelsmål, huruvida något kunde vinnas genom lagstiftningsåtgärder i fråga om detta frivilliga arbete, och man tyckes befara, att sådana åtgärder i stället för att befrämja det frivilliga arbetet skulle förstöra och fördärva det. En talare — det var herr Dalberg — har till och med sagt, att man genom en begäran om utredning i motionens syfte skulle visa sitt misstroende mot det frivilliga arbete, som redan existerar. Det framgår klart, av handlingarna i ärendet, att det redan finnes ett ganska omfattande frivilligt arbete, som burit rika frukter. Men det ligger i sakens natur, att detta frivilliga arbete med den begränsning i avseende å mål och medel, som alltid i viss mån vidlåder ett sådant, ej kan nå samma omfattning och bli lika mäktigt, som det skulle kunna bli, om det vunne understöd från statsmakternas sida. Det förvånade mig, när herr Klefbeck nyss sade, att han ej kan förstå, att ett arbete, som redan är igångsatt, kan vinna genom att understödjas på det sätt utredningen avser. Det är på samma sätt som om man skulle säga till exempel om folkbildningsarbetet, att det skola vi för allt i världen ej stödja, ty arbetet är redan igångsatt och behöver därför ej något understöd. Det har påpekats under debatten, särskilt av herr Bergqvist och herr Ekman, att det finnes områden, på vilka man skulle kunna gynna ifrågavarande arbete även på lagstiftningens väg. Det är naturligtvis ej någon, som menat, att denna lagstiftning på något sätt tvångsvis skall trycka sin prägel på det frivilliga arbetet. Den skall om möjligt undanrödja de hinder, som finnas för detsamma, och den skall understödja arbetet materiellt, där så erfordras. Jag tror för min del, att en sådan utredning, anförtrott åt sådana personer, som ha verkligt intresse för denna sak, skulle kunna göra mycket gott. Jag kan åtminstone ej inse, huru någon våda för detta arbete därigenom skulle kunna uppkomma.

Nu är det visserligen sant, att, andra kammaren har avslagit en lika lydande motion och att det sålunda sannolikt åtminstone ej

vid denna riksdag står att vinna något positivt resultat, även om första kammaren biträder utskottets hemställan, men det är dock enligt min mening visst, att det för detta frivilliga arbetes framgång och utveckling skulle vara en god sak, om kammaren ville instämma i sitt första tillfälliga utskotts hemställan, till vilken jag tillåter mig att yrka bifall.

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

Herr Gullberg: Jag är övertygad om, att den ärade motionären menat mycket väl med sin motion. Det är ett faktum, att på det kyrkliga området kunde behövas en uppryckning och en sammanslutning. Det är visserligen sant, att i Stockholm och Göteborg och i allmänhet i städerna det kyrkliga intresset och den kyrkliga livaktigheten är stor, men det är också sant, att mångenstädes ute på landsbygden kyrkorna tyvärr äro ganska tomma. Därför har motionären tänkt sig en uppryckning och en utveckling av det kyrkliga livet och han har sett sig omkring för att finna, varifrån kyrkan skulle kunna få hjälp härtill, och så har han kommit fram med förslagen i sin motion. Då han hade skrivit den, läste han upp den för mig och önskade, att jag skulle underteckna den. Jag har nu en något annan uppfattning än den han i motiveringen framställt och det gjorde, att jag ej kunde gå med honom och underteckna motionen i fråga. Han anser nämligen, att om bandet mellan staten och kyrkan bruste, så skulle en ny hednatid komma och det skulle bli mycket större okristlighet i landet än det nu är. Det är ej min uppfattning. Jag tror, att den lutherska kyrkan såsom frikyrka skulle kunna fylla en god kristen mission i vårt land, och det på ett mycket bättre sätt än då hon är sammanbunden med staten. Då lutherska kyrkan blir en verklig frikyrka, så ordnar hon för sig på bästa sätt, och då komma troligen att inlemmas i henne dessa stora frikyrkoriktningar, som i stort sett ha luthersk tro och luthersk uppfattning. Men om den lutherska kyrkan alltfort skall vara statskyrka, så kan man icke genom lagstiftning åstadkomma en enhet i arbetet på detta område.

Jag tror, att det i afton har talats liksom på tvenne olika språk i denna kammare. Här har herr Ekman, herr Klefbeck, biskop Bergqvist och den ärade utskottsordföranden talat om den lekmannaverksamhet, som redan nu pågår inom kyrkan genom diakonistyrelsen, fosterlandstiftelsen och andra kyrkliga organ. Allt detta är ju fakta, som vi också känna till; men bredvid denna mångenstädes storartade lekmannaverksamhet finnes en annan avsevärd kristlig verksamhet. Jag menar den frikyrkliga rörelsen. Det är den frikyrkliga rörelse, som bygger på luthersk grund, som kunde bli till så stor välsignelse för det kyrkliga livet i landet, om den komme in i kyrkan, men jag tror, att det numera icke är möjligt. Det hade varit möjligt för 30 eller 40 år sedan, innan den var så väl organiserad som den nu är, och då ville den samförstånd och samarbete. Om då kyrkan hade känt sin tid, hade mycket varit annorlunda än det nu är. Danmarks präster togo hand om de andliga livsrörelser-

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

na och behöllo dem inom kyrkans hägn, men Sveriges präster ställde sig mångenstädes oförstående för att icke säga fientliga till dess rörelser. Därigenom förlorades de för kyrkan. Och att nu vinna dem tillbaka är inte lätt. Det är sant vad en gammal dansk präst en gång sade till mig, då vi samtalade om de kyrkliga förhållandena i Sverige och Danmark: Sverige har fått på grund av prästernas omedgörlighet och fiendskap en hel mängd sekter och sektbildningar, som vi i Danmark ha undsluppit. Det är ock såsom en av de frikyrkliga predikanterna sade i Svenska Morgonbladet i den enquête, som herr Boberg nämnde om: det är *för sent*, som detta förslag kommit. För 30—40 år sedan hade det kanske varit möjligt att genom lekmännens hjälp få till stånd, vad motionären önskar.

Jag är icke rädd för kristendomens framtid i vårt land, även om sambandet mellan staten och kyrkan brister. Jag tror, att det rent av genom det kunde bliva en renässans för kristendomslivet här i landet. Då finge kyrkan rätt och makt att avskilja från predikoverksamheten sådana, som äro ovärdiga att sköta det ämbetet, och redan därigenom skulle den bli i stånd att på ett annat och bättre sätt fylla sin kallelse och uppgift. Att denna frihet icke skulle föra med sig okyrklighet och hedendom, som motionären befarar, det visar bl. a. exemplet från Amerika till fullo.

Jag tror således inte på, att det, som det nu är, är möjligt att åstadkomma de frikyrkliga rörelsernas inlemmande i kyrkan och framför allt tror jag icke på att ett riksdagens beslut kan föra det med sig. Jag skulle ha önskat, att motionen lagts på en mycket vidare basis, att det tagits upp hela detta stora kyrkoproblem, och att man från grunden gått in på en undersökning av vad som är att göra. Jag tror, att diakonistyrelsen gör vad den kan. Jag tror, att svenska kyrkans lekmannaförbund kan bliva till rätt så stor välsignelse. Jag tror, att kyrkan kan få ganska många lekmän med i sin verksamhet. Men för att få med de stora frikyrkliga organisationerna, som bygga på samma kristna tro och uppfattning som den lutherska kyrkan, därtill erfordras att förbindelsen mellan staten och kyrkan upphäves och att kyrkan varder fri att ordna och ställa med sina egna angelägenheter.

Alltså kan jag för min del, såsom motionen är lagd, icke annat än yrka bifall till reservationen. Motionen är av samma innehåll, som den vilken väcktes i andra kammaren av herr Räf. Där blev den avstyrkt av utskottet, och motionären själv yttrade, att han var nöjd med, att utskottet i motiveringen framhållit, att det fanns möjlighet att åstadkomma utan någon skrivelse till Konungen, det viktigaste av vad i motionen åsyftats. Såsom en gammal erfaren man på detta område visste han, att det mångenstädes från prästerligt håll rests motstånd emot kyrkornas öppnande för lekmannapredikanter, särskilt när de varit av frikyrklig läggning. Han berättade för mig, när vi reste upp hit från påskferierna, att lektor Waldenström en gång fick uppträda i en kyrka. Kyrkoherden tillät det, så tolerant var han, men sedan fick han en anmärkning härför av biskopen.

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

Sådant har skett på flera ställen i vårt land, så att det kunde verkligen behövas en sådan här uppklaring, och nu bör det vara tydlig att prästen har rätt att öppna sin kyrka för lekmän och använda dem till hjälp i sin verksamhet, och då har ju ändå något vunnits med denna motion. Jag yrkar bifall till reservationen, ty den uttrycker och pekar på de svårigheter som i övrigt skulle följa med ett bifall till densamma.

Herr Boberg: Jag ber om ursäkt, att jag upptager kammarens tid ännu ett par minuter. Jag måste det på grund av ett par ord av min ärade vän herr Gullberg, som meddelade kammaren, att vi tänkt samarbeta, men därvid icke var så fullständig i sin redogörelse, som han hade bort vara. Det var verkligen meningen, att vi skulle gå tillsammans med denna motion och att den skulle omfatta förslag om utredning av förhållandena och samarbetet mellan kyrkan och de frikyrkliga. Men när jag för herr Gullberg uppläste vad jag skrivit, ansåg han, att det icke förelåg någon fara, om statskyrkan avskaffades, eller att sådana följder, som jag befarade skulle uppkomma; därför var han obenägen att skriva under. Då föreslog jag, att herr Gullberg skulle gå fram med en särskild motion, som omfattade det andra, så kunde dessa båda motioner sedan gå till samma utskott och behandlas på en gång. Av *denna* anledning var det, som jag icke vidrörde annat än i förbigående dessa saker, det jag annars skulle ha gjort. I min motion aluderar jag visserligen därpå, men ingenting mera.

Vidare tillskriver herr Gullberg mig *motiv*, som jag aldrig haft och aldrig tänkt eller drömt om. Jag tror verkligen, att jag är mera frikyrklig, än mången tror; men jag är också mera humanist än mången tror. Ty fastän jag tillhör en frireligiös organisation, kan jag se vänligt på statskyrkan. Och när jag ser många statskyrkor stå tomma och tänker på till vilken nytta de kunde vara för folket, så griper det mig i hjärtat. Jag önskade då ett bättre och rikare andligt liv inom statskyrkan, än vad det för närvarande på många platser är. Nu är en hel del av de frikyrkliga obenägen att bidraga till detta, antagligen av den anledningen, att det skulle vara försvagande på den frikyrkliga verksamheten inom församlingarna. Det tror nu icke jag. Jag visste mycket väl, att när jag gick fram med denna motion, jag utsatte mig för missförstånd från två håll. De mycket statskyrkliga skulle anse, att jag ville intränga lekmännen som en kil i statskyrkan och därmed försvaga prästernas ställning och auktoritet. Det är icke min mening. De mycket frikyrkliga tänkte: nu vill Boberg draga in hela den frikyrkliga rörelsen i statskyrkan och låta den hamna i dess sköte. Jag har icke åsyftat vare sig det ena eller det andra av detta, har icke tänkt varken frikyrkligt eller statskyrkligt utan kristligt. Jag tror f. ö., att ett rikare liv inom statskyrkan alldeles icke skulle försvaga de mer fria andliga organisationerna i landet utan tvärtom stärka dem. Är det en frisk och kraftig stam, så bliva också grenarna kraftiga och skjuta rikare ut.

Nu sade herr Gullberg, att det utan fara går an att avskaffa

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

statskyrkan. Det ser man i Amerika. Jag undrar, om det verkligen är så många, som se så långt, att de se, hur förhållandena äro där. Jag skall uppläsa en liten statistik, som jag erhållit, utvisande huru förhållandena äro i Amerika, vilket jag eljest icke hade tänkt att göra.

Amerika är mycket splittrat i andligt avseende. Metodisterna bestå av 16 grupper och uppgå till omkring sju miljoner. Baptisterna bestå av femton grupper och uppgå till 5,894,000. Lutheranerna bestå av 18 grupper och uppgå till 2,354,000. Presbyterianerna uppgå till 1,982,000. Episkopalkyrkans anhängare äro 970,000. Men vilken kyrka är det som är störst i Amerika och som vunnit det mesta inflytandet bland alla dessa sekter och kyrkor? Jo, den katolska kyrkan. Hur många medlemmar omfattar hon? Hon omfattar 15 miljoner, och när jag nu talar detta, räknar hon måhända 16 miljoner, ty denna statistik är några år gammal. Den katolska kyrkan vinner oerhört inflytande i Amerika. Den har redan nu 14 ärkebiskopar och 97 biskopar. Men hur många äro medlemmarna i alla dessa olika kristliga sammanslutningar i förhållande till dem, som stå utanför alla kyrkliga organisationer? De förra utgöra bortåt 40 miljoner, men bortåt 55 miljoner stå ju då utanför allt vad kyrka heter. Sådana äro förhållandena i Amerika, att döma av statistiken. Då man ser förhållandena på avstånd, kan man tro, att de äro märkvärdigare, än de äro. Jag är också alldeles viss på, att om statskyrkan komme att avskaffas såsom kyrka här i landet, komme detta att ha en skadlig inverkan på även de frireligiösa samfunden. Nu vill jag också säga, att jag visserligen är vän till frikyrkan, men jag är icke med om att upprätta en formlig frikyrka med ett nytt prästerskap. Man ser huru obenäget det gamla prästerskapet varit att upptaga lekmännen som medhjälpare. Det prästerskap, som skulle uppkomma inom frikyrkan skulle med tiden säkert bli lika obenäget, samt därtill sakna det gamla prästerskapets humanistiska bildning. Jag är icke rädd för att säga, att jag tror att detta nya prästerskap icke alls — längre fram— skulle bliva trevligare att ha att göra med än statskyrkans. Jag står nämligen på sådan grund, att jag kan säga vad jag tänker åt båda hållen.

I andra kammaren framhölls mot motionen, att statskyrkan måhända komme att avskaffas; detta var egentligen huvudmotivet för avslaget. Ja, tänker man på, att statskyrkan snart skall avskaffas, då är det ingenting att göra åt saken; då bör man avslå motionen, som avser en skrivelse och icke innehåller begäran om något lagförslag i ämnet. Det skulle väl icke vara farligt, om en skrivelse om undersökning komme till stånd, som bl. a. avsåge att utreda, *om* ett närmande kunde ske mellan frikyrka och statskyrka för att stärka de andliga intressena i en tid då upplösningens makter tränga på med så våldsam kraft som de nu göra.

Herr greve och talman! Jag skall icke trötta kammaren längre, utan ber att få sluta med att vidhålla mitt yrkande.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner,

först på bifall till vad utskottet i föreliggande utlåtanden hemställt samt vidare därpå att såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen skulle avslås; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Ang. samarbete mellan präster och lekmän m. m. (Forts.)

Herr *Dalberg* begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första kammarens första tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 11, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 37;

Nej — 31.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas andra kammaren.

Vid förnyad föredragning av första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 14, i anledning av andra kammarens beslut över dess andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 11 i fråga om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utfärdande av en förordning, innefattande vissa bestämmelser rörande saluförande av tvättmedel, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande bankoutskottets utlåtande nr 42, angående vissa framställningar rörande tionde huvudtiteln, innefattande anslagen till pensions- och indragningsstaterna.

Punkterna 1—8.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 9.

Pensionsförbättring för viss personal vid armén.

I en till riksdagen avlåten proposition nr 276 hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att *dels* till beredande av pensionsförbättring åt

Pensionsförbättring för viss personal vid armén. (Forts.)

viss personal vid armén under tionde huvudtiteln bevilja å tilläggsstat för år 1919 ett förslagsanslag av 155,000 kronor samt å extra stat för år 1920 ett förslagsanslag av 335,000 kronor; *dels* godkänna av föredragande departementschefen förordade grunder för pensionsförbättringens utgående, *dels ock* förklara, att Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bestämmande, underordnad myndighet finge i enlighet med nyssnämnda grunder tilldela personal, som under åren 1918—1920 avgått eller avginge från tjänsten, pensionsförbättring att utgå under pensionstagarens återstående livstid.

§ 4 mom. 3 av sagda grunder för pensionsförbättringens utgående innehöll, att den, som avgått från tjänsten under år 1918 eller vid slutet av samma år, ägde åtnjuta pensionsförbättring med hälften av det belopp, som tillkomme den, vilken senare avginge från tjänsten. Mot denna bestämmelse hade riktat sig två i andra kammaren väckta motioner, den ena, nr 373, av herr *Olsson* i Broberg jämte tre andra av kammarens ledamöter och den andra, nr 376, av herrar *Leander* och *Jeppsson*. I den förra hade hemställts, att nyssnämnda mom. 3 måtte utgå och att mom. 1 måtte erhålla sådan ändrad lydelse, att pensionsförbättringen i sin helhet skulle tillgodokomma jämväl den, som avgått under år 1918. I den senare motionen hade hemställts om sådan ändring i förslaget, att pensionsförbättringen måtte tillkomma den, som avgått från tjänsten under år 1914, med 40 procent, den, som avgått under år 1915, med 50 procent, den som avgått under år 1916, med 60 procent och den, som avgått under år 1917, med 70 procent samt den, som avgått under år 1918, med 80 procent av det belopp, som föreslagits skola såsom pensionsförbättring utgå till den, vilken avginge från tjänsten från och med innevarande års ingång och eljest uppfyllde föreskrivna villkor.

Utskottet hade i nu föredragna punkt hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till förutberörda motion II: 373 och med avslag å motionen II: 376,

dels till beredande av pensionsförbättring åt viss personal vid armén under tionde huvudtiteln bevilja

å tilläggsstat för år 1919 ett förslagsanslag av 223,000 kronor samt

å extra stat för år 1920 ett förslagsanslag av 400,000 kronor,

dels godkänna av föredragande departementschefen förordade grunder för pensionsförbättringens utgående,

dock att § 4 i nämnda grunder skulle erhålla följande ändrade lydelse:

1. Pensionsförbättring tillkommer endast den, som vid avgång efter uppnådd åldersgräns är berättigad till såväl pension som fyllnadspension samt därjämte fått åtnjuta tillfällig löneförbättring enligt av riksdagen år 1918 eller senare godkända grunder.

2. Den, som, jämlikt punkt 4 i gällande grunder för pensioneringen av arméns befäl och underbefäl med vederlikar, avgår med fyllnadspension i lägre tjänstegrad än den, han vid avgången innehar, äger åtnjuta pensionsförbättring med det belopp, som skolat till-

komma honom, därest han vid avskedet innehaft nämnda lägre tjänstegrad.

Pensionsförbättring för viss personal vid armén. (Forts.)

3. Den, som åtnjuter lön på rikets stat eller pension från andra allmänna medel än dem, som äro anvisade för arméns pensionering, och av sådan anledning har att vidkännas minskning i pension eller fyllnadspension, äger, utan hinder av stadgandet i mom. 1, uppbära honom eljest tillkommande pensionsförbättring oavkortad;

dels och förklara, att Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bestämmande, underordnad myndighet finge i enlighet med nyssnämnda grunder tilldela personal, som under åren 1918—1920 avgått eller ginge från tjänsten, pensionsförbättring att utgå under pensionstagarens återstående livstid.

Herr Ekman, Carl Gustaf: I denna punkt har bankoutskottet hemställt om ett anslag, som med 133,000 kronor överstiger vad Kungl. Maj:t under samma punkt begärt. Det är uppenbart, att man för närvarande med de budgetssvårigheter, som föreligga, måste fråga sig, huruvida i det fall, där ett utskott på grund av enskild motion finner sig böra höja en anslagssumma, tillräckliga skäl härför föreligga. Jag har försökt undersöka, hur härmed i detta fall förhåller sig, och jag har kommit till ett med utskottet motsatt resultat. Jag kan visserligen icke förena mig med de tre reservanterna i denna punkt, vilka hemställa om en annan beräkningsgrund för de utgående pensionerna än den, Kungl. Maj:t föreslagit och utskottet tillstyrkt. Däremot har jag trott, att det icke funnits tillräckliga skäl för utskottets avvikelse från Kungl. Maj:ts hemställan i vad denna avser, att för dem som under 1918 avgått med pension, halva pensionsförbättringstillägg skulle utgå. Det förhåller sig ju så, att enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle den, som avgått från tjänsten under år 1918 eller vid slutet av samma år, äga åtnjuta pensionsförbättring med hälften av det belopp, som enligt ovan angivna grunder eljest skulle tillkomma honom. Detta har utskottet förändrat därhän, att enligt utskottets förslag jämväl under 1918 pensionsbeloppet skulle utgå med fullt belopp. Och de skäl, som angivits i det avseendet hava varit ett åberopande av vad arméförvaltningens civila departement anfört, då det i sin tur yttrat, att »någon rationell grund för att låta den, som pensionerats i början av januari 1919 få dubbelt så stor pensionsförbättring, som den, vilken pensionerats exempelvis i slutet av december 1918, kunde näppeligen framletas». Men det förhåller sig precis likadant, om man förlägger skillnadsgränsen till årsskiftet 1917—18, som om samma gräns ligger såsom utskottet föreslagit mellan 1918—19. Kungl. Maj:t har ju i detta avseende föreslagit, att 1918 skulle få tjänstgöra såsom övergångsår och halva pensionsförbättringsbeloppet då utgå, och det synes mig vara en rimligare och riktigare anordning. Andra kammaren har också grundligt debatterat denna fråga och kommit till det resultat, att kammaren beslutat bifalla Kungl. Maj:ts proposition oförändrad; jag hemställer därför, herr

Pensionsförbättring för viss personal vid armén. (Forts.)

talman, om avslag å utskottets hemställan och bifall till Kungl. Maj:ts proposition i denna punkt.

Herr Hedenstierna: Herr greve och talman! Endast några ord för att angiva de skäl, varpå utskottet stöder sitt förslag. Inom utskottet lämnades det upplysning att för en tjänstemannakår där tillfällig löneregleringen nyligen beviljats, man där beräknat pensionsrätten på sätt utskottet nu föreslagit. Då lönetillägget utgick från 1 januari 1918 ansåg utskottet i konsekvens härmed att även pensionstillägget borde utgå från samma tid. Det har visserligen sagts, att andra kammaren stannade för bifall till Kungl. Maj:ts förslag, men jag har då skyldighet att upplysa kammaren, att det endast var med mycket obetydlig majoritet som andra kammaren fattade detta beslut. Inom utskottet fanns icke någon ledamot, som icke delade den uppfattning, utskottet här framburit, och alla partier voro i den punkten ense.

Jag tager mig, herr greve och talman, friheten att yrka bifall till utskottets förslag, på de skäl, som sålunda angivits av utskottet.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Utskottets ärade ordförande angav såsom motiv för utskottets hemställan att i ett annat fall, då löneregleringen skett för ett visst verk, hade pensionsförbättring också inträtt, på sätt utskottet nu hemställt. Jag vet icke vilket annat verk han syftade på, men det gällde måhända ett verk, där pensionen så att säga automatiskt följer lönebestämmelserna. Så är icke fallet här, där det finnes ett bestämt pensionsunderlag. För ett fall av sistnämnda art är det ingalunda något underligt eller ovanligt om pensionsförändringen tillämpas senare än vid den tidpunkt då löneförbättringen inträder.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle bifalla Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning oförändrad; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkterna 10—13.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Pension åt vaktkonstapeln N. Jonsson-Lindgrens änka.

Punkten 14.

I denna punkt hade utskottet hemställt, att riksdagen, i anledning av motionerna I: 67, av herr *Petrén*, och II:170, av herr *Månsson* i Hagaström, måtte medgiva, att vaktkonstapeln Nils Jonsson-Lindgrens änka Kristina Charlotta Lindgren, född Stålkrantz,

i enlighet med grunderna i §§ 7—11 av Kungl. Maj:ts reglemente för civilstatens änke- och pupillkassa, så länge hon förbleve i sitt nuvarande änkestånd, å allmänna indragningsstaten uppbära en årlig pension av tvåhundrafyrtio kronor.

Pension åt vaktkonstapeln N. Jonsson-Lindgrens änka. (Forts.)

Herr Hedenstierna: Jag skall blott be, att vid klämmen i denna punkt, som avslutas med följande ord »uppbära en årlig pension av tvåhundrafyrtio kronor», måtte tilläggas orden: »att utgå från och med den 1 januari 1919».

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i avseende å förevarande punkt annat yrkande ej förekommit, än att utskottets hemställan skulle bifallas med tillägg av följande ord i slutet: »att utgå från och med den 1 januari 1919».

Vid sedermera framställda propositioner dels på bifall till utskottets hemställan oförändrad dels ock på bifall till berörda yrkande godkändes det sistnämnda.

Punkten 15.

Pension åt vaktkonstapeln A. Karlssons änka.

I förevarande punkt hade utskottet hemställt, att riksdagen, i anledning av motion II: 114 av herr *Sjöström*, måtte medgiva, att vaktkonstapeln Anders Karlssons änka Ella Maria Paulina Johansdotter finge, i enlighet med grunderna i §§ 7—11 av Kungl. Maj:ts reglemente för civilstatens änke- och pupillkassa, så länge hon förbleve i sitt nuvarande änkestånd, å allmänna indragningsstaten uppbära en årlig pension av tvåhundrafyrtio kronor.

Herr Hedenstierna: Jag skall blott be att få i denna punkt göra samma yrkande som vid föregående punkt.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att därunder endast yrkats att utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan skulle bifallas med tillägg av följande ord i slutet: »att utgå från och med den 1 januari 1919».

Därefter gjordes propositioner, först på bifall till utskottets hemställan oförändrad samt vidare på bifall till sagda yrkande; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Punkterna 16—32.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Då tiden nu var tämligen långt framskriden, beslöts på hemställan av herr talmannen att det återstående ärendet på föredragningslistan skulle uppskjutas till ett annat plenum.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 12,02 på natten.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.

Tisdagen den 6 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 3 e. m.

Justerades protokollen för den 30 nästlidne april och den 2 innevarande maj.

Anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition agående avstående i vissa fall av mark från kronoegendomar eller upplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till sådan mark;

nr 153, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse av rätt till bearbetande av icke inmutningsbara mineralfyndigheter å kronojord;

nr 154, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse av kronan tillhörande jordägarandelar i gruvor;

nr 155, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till kostnader för laga skifte i Mässlingens by i Jämtlands län;

nr 156, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande vid Alnarps egendom av en för professor N. H. Nilsson-Ehles institution för ärftlighetsforskning avsedd lada m. m.;

nr 157, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare bidrag ur jämtländska renbetesfjällens skogsfond till anläggning av en enskild väg inom Offerdals socken av Jämtlands län;

nr 158, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar;

nr 159, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa områden till staden Eskilstuna m. m.;

nr 160, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avhändande av vissa utav byggnadskommissionen för dubbelspåret Rönninge—Ström förvärvade markområden;

nr 161, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar;

nr 162, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning till staden Nyköping av viss del av kronoegendomen Östra Kungsladugården inom stadens område;

nr 163, i anledning av Kungl. Ma:jts proposition angående statsbidrag till kostnader för laga skiften å byn Laisvik samt hemmanen Hällbacken nr 1 och Lövnäs nr 1 eller Rappen i Norrbottens län;

nr 164, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av ett kronan tillhörigt område i Mosjö socken av Örebro län;

nr 165, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar;

nr 166, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av den Växjö domkyrka tillhöriga lägenheten Lekamensgärdet eller Kampen nr 2 i Växjö socken;

nr 167, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyte av mark mellan kronan och aktiebolaget Skogaholms bruk;

nr 168, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av kronans andel i Elinghems myr i Gottlands län;

nr 169, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyte av mark mellan kronan och Klosters aktiebolag;

nr 170, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa områden av kronoegendomen Näs kungsgård nr 1 jämte Ytternora nr 1 och Bergsgärdet nr 1 i Kopparbergs län; samt

nr 171, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av den kronan tillhöriga holmen Malepert invid Marstrand.

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 174, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om spritdycksaccis m. m. dels ock i ämnet väckt motion; samt

nr 175, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till dels förordning angående försäljning för vissa ändamål av odenaturerad sprit, framställd ur avfallslut vid sulfitcellulosatillverkning, dels ock förordning om ändrad lydelse av 12 § i förordningen den 11 oktober 1907 angående tillverkning av brännvin ävensom en i ämnet väckt motion.

Anmäldes och godkändes andra särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 176, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till

lag om begränsning av tiden för idkande av handel och viss annan rörelse ävensom en i ämnet väckt motion; samt

nr 177, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 7 kap. 3 § strafflagen.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran konstitutionsutskottets utlåtande nr 25, bevillningsutskottets betänkanden nr 35—38, bankoutskottets utlåtanden nr 43 och 44, jordbruksutskottets utlåtanden nr 68—74 samt första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 17.

Avgåvos och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 231, av herr *Strömberg*, angående avlöningen för överinspektörer vid statens järnvägar;

nr 232, av herr *Strömberg*, angående antalet första sekreterarbefattningar och sekreterartjänster vid statens järnvägar; samt

nr 233, av herr *Gullberg*, angående avlöningen för vagn- och stallförmän vid statens järnvägar.

Herr *Pers* väckte en motion, nr 234, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till lag om inskränkning för viss tid i rätten att bortföra stråfoder m. m.

Denna motion hänvisades till behandling av lagutskott.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 3,11 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.

Stockholm 1919. **Kungl. Boktryckeriet,** P. A. Norstedt & Söner. *192497*